

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Národní hospodářství

DŮCHODOVÁ REFORMA V ČR A
DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ POPULACE

bakalářská práce

Autor: Kateřina Vašíčková

Vedoucí práce: doc. Ing. Olga Poláková, CSc.

Rok: 2014

Prohlašuji na svou čest, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

.....

Kateřina Vašíčková
V Praze, dne 18.12.2014

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí své bakalářské práce
doc. Ing. Olze Polákové, CSc. za odborné vedení a cenné rady při zpracování
práce.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Zpracovatelka: **Kateřina Vašíčková**
Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**
Obor: **Národní hospodářství**
Název tématu: **Důchodová reforma v ČR a demografický vývoj populace**

Zásady pro vypracování:

1. Důchodový systém v ČR je přímo závislý na demografickém vývoji obyvatelstva, jehož současným nepříznivým rysem je relativně nízká porodnost, která je příčinou stárnutí obyvatelstva a snižování podílu ekonomicky aktivních osob v populaci. Cílem bakalářské práce je na základě analýzy vývoje obyvatelstva a jeho věkové struktury predikovat další vývoj důchodového systému založeného na generační solidaritě, především z hlediska jeho míry udržitelnosti. První část bakalářské práce bude věnována stručnému přehledu dosavadnímu vývoje důchodového systému se zaměřením na jeho stav před důchodovou reformou, a následně bude analyzována nová situace po změně příslušných zákonů v letech 2011, kdy proběhla „malá“ důchodová reforma a 2013, kdy byla uzákoněna „velká“ důchodová reforma. Další část práce se bude věnovat analýze hlavních tendencí demografického vývoje a jejich predikci. V závěrečné části bakalářské práce zhodnocena důchodová reforma a její přínosy pro občany ČR a porovnány výsledky reformy se státy s podobným historickým vývojem.

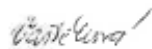
Rozsah práce: 45

Seznam odborné literatury:

1. Český statistický úřad [online]. Dostupný z <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/p/4007-13>
2. Důchodová reforma. [online]. Dostupné z: <http://www.duchodovareforma.cz/duchodovy-system/>
3. KREBS, V. a kol. Sociální politika, 4. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 504, ISBN 978-80-7357-276-1
4. Vladimír Bezděk: Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy), I. díl, VP č. 25, Praha 2000. Dostupný z http://invenio.nusl.cz/record/123897/files/nusl-123897_1.pdf
5. VOSTATEK, Jaroslav. Česká důchodová reforma: co dál. Vysoká škola finanční a správní, 2012.

Datum zadání bakalářské práce: březen 2014.

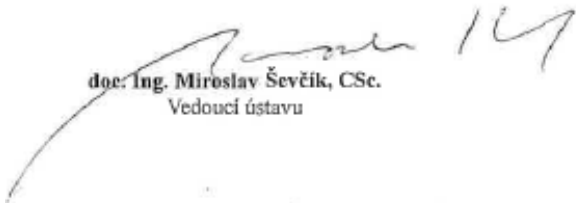
Termín odevzdání bakalářské práce: květen 2014

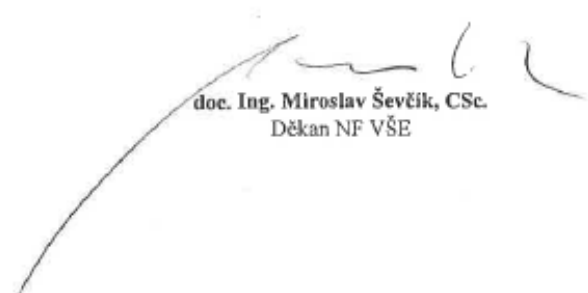
Kateřina Vašíčková
Ředitelka

doc. Ing. Olga Poláková, CSc.
Vedoucí práce

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Vedoucí ústavu

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Děkan NF VŠE

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zaměřuje na problematiku důchodové reformy, která v nedávné době proběhla v České republice. V první části jsou stručně popsány důchodové systémy, jejich typy a rozdíly. Dále se práce věnuje postupnému vývoji penzijního systému. Zaměří se na významné změny, které proběhly v rámci tzv. malé a velké důchodové reformy a představí na základě závěrů Bezděkovy zprávy varianty důchodové reformy jednotlivých politických stran. V další části se práce věnuje analýze faktorů, které ovlivňují vývoj penzijního systému, se zaměřením na tendence demografického vývoje do budoucna. V závěru práce je zhodnoceno naplnění cílů stanovených vládou a jsou popsány výsledky, které reforma přinesla za dva roky svého fungování.

Klíčová slova

důchodová reforma, druhý pilíř, penzijní fondy, opt-out, demografický vývoj

JEL klasifikace

G22, H55, J11

Abstract

The paper work is focused on the issue of pension reform, which has been recently made in the Czech Republic. The first part of the paper describes the pension systems, their types and differences among them. Further the work is dedicated to progressive development of the pension system. It is focused on the significant changes that were made within the so-called Small and Big pension reform and introduces the versions of the pension reforms of particular political parties based on Bezděk report's conclusion. Further the work analyzes the factors, which have impact on the progress of the pension system with focus on future trends of demographic development. In conclusion the paper work evaluates the fulfillment of the goals set by the government and describes the results, which the reform has brought in two years of its functioning.

Keywords

Pension reform, second pillar, pension funds, opt-out, demographics trends

JEL Classification

G22, H55, J11

Obsah

Úvod	1
1. Přehled důchodových systémů	3
1.2. Typy konstrukce důchodových systémů	3
1.3. Penzijní systémy provozované veřejným a privátním sektorem	5
1.4. Základní možnosti financování důchodového systému	5
2. Dosavadní vývoj důchodového systému v ČR.....	7
2.1. Financování důchodového systému do roku 1993	7
2.2. Financování důchodů od 1993	7
2.3. Český důchodový systém	8
2.4. „Malá“ důchodová reforma	10
2.5. Velká důchodová reforma	10
2.6. Valorizace důchodů	12
2.7. Bezděková komise.....	14
2.7.1. Kritéria hodnocení variant důchodové reformy	15
2.7.2. Porovnání jednotlivých variant politických stran.....	20
3. Faktory ovlivňující vývoj důchodového systému	24
3.1. Ekonomické faktory	24
3.2. Demografické faktory	25
4. Cíle a výsledky důchodové reformy.....	31
4.1. Cíle důchodové reformy	31
4.2. Výsledky reformy.....	32
5. Důchodové reformy vybraných zemí	33
5.1. Slovensko	33
5.2. Maďarsko	36
5.3. Polsko	37
5.4. Rakousko	38
Závěr.....	39
Seznam zdrojů	41
Seznam použitých tabulek a grafů.....	43

Úvod

Téma důchodová reforma je jedním z hlavních témat nejen v České republice, ale ve všech vyspělých státech. Hlavní příčina změny důchodového systému je přitom ve většině států stejná. Největším problémem ekonomik je stárnutí obyvatelstva a s ní spojené zvyšující se výdaje na penzijní systém. Pro vlády je potom důležité upravit a nastavit systém tak, aby mohl zajišťovat potřebnou výši důchodu všem penzistům a reagoval na vyvíjející se sociální i ekonomickou situaci v zemi. Většina systémů založených na průběžném financování nedokáže kvalitně zabezpečit obyvatele na stáří, protože se zvyšujícím se počtem důchodců a současně nižším počtem pracujících musí zvyšovat výdaje na důchody, s čímž souvisí zvyšující se schodek státního rozpočtu. Proto došlo už dříve v mnoha státech k zásadním změnám penzijních systémů, které nevyhovovaly současnému stavu ekonomiky.

Tato práce se bude věnovat vývoji důchodového systému České republiky, jeho stavu před reformou a po ní. Jaké změny přinesla reforma v roce 2013 a jak vypadá systém stavěný na třech pilířích dnes, téměř dva roky po jejím vstupu v platnost. I přesto, že reforma v ČR proběhla v roce 2013, je to téma stále aktuální a diskutované. Dále jsou popsány a srovnány varianty reformy jednotlivých politických stran.

Hlavním a ve většině případů jediným příjmem penzistů v ČR je státní důchod, který obsahuje první pilíř penzijního systému. Je založen na průběžném financování. Ekonomicky aktivní obyvatelé odvádí ze svého výdělku sociální pojištění, které je pak přerozdělováno současným důchodcům. Stejně tak současní pracující budou ve stáří placeni z odvodů příštích generací. Tento systém je v ČR založen více na solidaritě než na zásluhovosti. Lidé s vyššími příjmy, kteří odvádějí vyšší částky ze svého příjmu, nezískají v poměru o tolik vyšší důchod než lidé s nižšími příjmy. Pro tyto lidi je snazší naspořit si během aktivního života prostředky, kterými doplní státní důchod, aby v penzi dosáhli standardu, na který jsou zvyklí. K tomu funguje druhý pilíř, který vznikl v roce 2013 a je založen na fondovém financování. Je dobrovolný a jedinci, kteří do něj vstoupí, si můžou převést část z povinného odvodu do fondu, který si vyberou. Tyto částky se jim zúčují v závislosti na tom, jaký způsob financování si zvolí. Výhodou druhého pilíře je dědičnost naspořených prostředků v případě úmrtí spořitele.

Dále se práce zaměří na faktory, které penzijní systém ovlivňují a to především na demografický vývoj obyvatelstva. Vývoj posledního období je charakteristický poklesem úmrtnosti a to jak u žen, tak i u mužů. To se promítá do střední délky života, která

s přibývajícími léty roste. S tím se vyvíjí i věková skladba obyvatelstva, ve které dochází k posunu k vyššímu věkovým skupinám. Podle očekávaného vývoje bude i nadále docházet k nárůstu počtu osob s vyšším věkem.

Česká republika není jediná, která se v posledních letech odhodlala ke změně penzijního systému. S podobnými reformami přišly i sousední státy, které prošly podobným vývojem jako ČR. Práce se dále zaměří na vybrané čtyři státy, ve kterých proběhly v nedávné době reformy, a porovná výsledky a úspěšnost jednotlivých států.

1.Přehled důchodových systémů

V každém státě se přístup k důchodovému systému liší, záleží na historickém vývoji dané země a na aktuálním politickém a demografickém stavu. Důchodové systémy lze dělit podle zdrojů a způsobu financování.

1.1.Typy důchodových systémů

Penzijní systémy můžeme rozlišit na dva základní typy- dávkově definované a příspěvkově definované systémy.

Dávkově definovaný (defined benefit -DB) systém dává určitou jistotu výše penzijní dávky, kterou mají účastníci pobírat. Ta závisí na výši příjmu za určité období a na počtu let, po které jedinec odváděl příspěvky do systému. Každý si tedy může před odchodem do důchodu vypočítat výši své budoucí penze.

Příspěvkově definovaný (defined contribution- DC) systém neposkytuje již takovou jistotu výše jejich budoucích penzijních dávek. Ta totiž závisí kromě odvedených příspěvků na míře výnosu z investování úspor na kapitálovém trhu. Výše důchodu lze vypočítat podle vzorce *celková výše naspořené částky/(počet let očekávané doby života x12)*

Hypoteticky definovaný (notional defined contribution- NDC) systém je novější metodou. Každý účastník má individuální účet, na který se mu připisují odvedené částky a jejich zhodnocování, které je závislé na hypotetické míře výnosnosti systému. Úspory na účtech jednotlivců jsou pouze hypotetické, protože jsou připisovány pouze papírově, a vybrané příspěvky jsou použity na výplatu současných penzistů.¹

1.2.Typy konstrukce důchodových systémů

V základním systému existují dva typy konstrukce důchodu. Jedním je středoevropský model klasického pojistného systému, který poprvé zavedl Bismarck v Německu. Druhým je model jednotného důchodu, zavedený Beveridgem. Postupným vývojem se v jednotlivých zemích rozvíjely a kombinovaly v závislosti na konkrétních ekonomických, demografických a sociálních situacích, z nichž nejčastější jsou dva typy- dvousložkový důchod a pojistný systém se stanoveným minimem.

¹ KREBS,Vojtěch a kol.: *Sociální politika*, 4.vydání, Praha, ASPI a.s., 2007, s.185, ISBN 978-80-7357-276-1

Bismarckův systém

Je založen na povinném pojištění. Výše důchodu je dána určitým procentem, které je většinou odvozeno od doby pojištění, z průměrného výdělku osoby. Maximum vyměřovacího základu, hranice redukce bývají každoročně upravovány podle růstu mezd. Aby nevznikaly rozdíly mezi důchody vyplacenými a nově zařazenými, bývají vyplacené důchody přepočítávány nebo zvyšovány procentuální částkou, která odpovídá růstu mezd.²

Beveridgovův systém

V Beveridgově systému je výše důchodu určena jednotnou částkou, která je buď závislá na době pojištění, nebo je dána pro všechny osoby určitého věku. Nemohou tak vzniknout rozdíly mezi důchody různých období, výše důchodu bývá tedy upravována podle růstu cen.³

Dvousložkový důchod

Jde o kombinaci předchozích dvou systémů. Umožňuje v rámci důchodového systému podle konkrétní sociální a ekonomické situace posilovat buď prvek nivelizační (zvyšováním 1. složky o pevné částky) anebo prvek ekvivalence (procentním zvyšováním 2. složky). Kombinace zvyšování důchodu je možná jak pro nově přiznané důchody, tak pro vyplacené. Aby nevznikaly rozdíly, je nutné zvyšovat nejen vyplácené důchody, ale i parametry nově přiznaných důchodů a to podle stejného principu.⁴

Pojistný systém se stanoveným minimem

Jde o obměnu Bismarckova modelu, který umožňuje získat minimální důchod bez ohledu na výši zaplaceného pojistného. Systém umožňuje zvyšovat vyplácené důchody procentní sazbou a zároveň nejméně o určenou minimální částku.⁵

² KREBS, V. a kol: *Sociální politika*, 2007, s. 186

³ Tamtéž

⁴ Tamtéž

⁵ Tamtéž

1.3. Penzijní systémy provozované veřejným a privátním sektorem

Důchodové zabezpečení je ve většině zemí rozloženo mezi soukromý a veřejný sektor, ale jednotlivé podíly se již liší. Nejčastěji bývá provozovatelem stát a stejně je tomu i v České republice.

V penzijním systému provozovaném státem je vláda zodpovědná za výběr příspěvků a vyplacení důchodů. V soukromém penzijním systému je odpovědný za výběr příspěvků a výplatu důchodů soukromý sektor. Nejčastěji se jedná o penzijní plány organizované zaměstnavateli nebo o individuální penzijní účty, které jsou spravovány penzijním fondem.⁶

1.4. Základní možnosti financování důchodového systému

Státní rozpočet

Financování ze státního rozpočtu, kdy zdrojem financí jsou daně z příjmů. Při tomto způsobu financování je uplatněna nejvyšší sociální solidarita. S rostoucím příjmem roste daňové zatížení a úroveň důchodu v porovnání s rostoucím výdělkem klesá. Pracovník s vyšším příjmem odvádí do systému více, ale dostává relativně méně než pracovník s nižším příjmem.⁷

Příspěvky na důchodové pojištění

Financování ze státního rozpočtu, kdy zdrojem prostředků jsou příspěvky na sociální pojištění. Příspěvky jsou stanoveny jednotným procentem z výdělku, systém je tedy více redistribuční. Výše příspěvků je určena tak, aby příjmy z nich dostatečně pokryly náklady na důchody v určitém období. Cílem je, aby byl systém průhledný, tedy aby každý věděl, na co platí. Tato vlastnost je důležitá pro dosažení kázně v případě placení příspěvků.⁸

Průběžné financování

Z fondu odděleného od státního rozpočtu, ve kterém se shromažďují příjmy z příspěvků, se nevytváří žádný kapitál, který by se dal investovat a výnosy z investic použít ve prospěch účastníků. Jde o klasický systém průběžného financování důchodového pojištění, tzv. PAYG

⁶ BEZDĚK, Vladimír: *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy)*, I.díl, VP č.25, Praha, 2000, [online]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/en/research/research_publications/mp_wp/download/vp2500.pdf

⁷ KREBS, V. a kol. :*Sociální politika*, 2007, s.182

⁸ Tamtéž, s.183

(pay-as-you-go), který vychází z myšlenky mezigenerační solidarity a příslibu budoucí péče. Lidé výdělečně činní v současnosti odvádí příspěvky na sociální pojištění a z těchto příspěvků jsou hned vypláceny dávky současným důchodcům. Systém snižuje riziko ztráty prostředků nebo jejich hodnoty, ale také nenutí jedince k větší odpovědnosti. Tento systém vyžaduje na rozdíl od předchozích vyšší administrativní náklady na provozování fondu. V případě nedostatků prostředků na výplatu dávek musí být dotován ze státního rozpočtu. Výhodou tohoto systému je jeho stabilita a nižší náklady na řízení. Velkým rizikem jsou ale demografické, ekonomické dopady.⁹

Průběžné financování s rezervním fondem

Financování z fondu, ve kterém se při průběžném financování vytváří rezerva na úrovni dlouhodobě investovaného kapitálu. Aby byla dosažena taková úroveň, musí příjmy trvale převyšovat výdaje, tedy příspěvková sazba musí být vyšší, než je nutné na pokrytí výdajů na dávky. Její výše musí být ale stanovena s ohledem na účastníky. Nepřiměřeně vysoká sazba snižuje životní úroveň pracujících a také jejich konkurenceschopnost a koupěschopnost.⁶

Fondové financování

Financování na čistě fondovém principu. Pojištěnci si vytváří pomoci pojišťovacího systému kapitálové rezervy, které jsou pak použity na financování jejich důchodů. Dochází tedy k tvorbě kapitálu. Výhodou fondového financování je nižší citlivost na demografický vývoj. Fondový systém také motivuje jedince k větší zodpovědnosti. Má ale také rizika, a to především problematika zabezpečení nízkopříjmových skupin, kterým nízké příjmy neumožňují našetřit si na stáří.¹⁰

⁹ KREBS, V. a kol.: *Sociální politika*, 2007, s.183

¹⁰ Tamtéž, s.184

2. Dosavadní vývoj důchodového systému v ČR

2.1. Financování důchodového systému do roku 1993

Poskytování dávek v případě sociálních událostí bylo před druhou světovou válkou zabezpečeno veřejnoprávním sociálním pojištěním, které bylo členěné podle profesí, sociálních skupin, rizik. V roce 1948 byla zřízena Ústřední národní pojišťovna a byl zaveden jednotný systém národního pojištění, který vycházel z Beveridgova modelu. Národní pojištění zahrnovalo nemocenské pojištění a důchodové pojištění. Na počátku padesátých let bylo nemocenské pojištění odděleno od důchodového, byla zničena jejich ekonomická samostatnost a majetek ÚNP byl převeden do rukou státu. Příspěvky byly zahrnuty do sazeb daně ze mzdy a byla vytvořena jednotná správa sociálního zabezpečení, kdy financování bylo řešeno ze státního rozpočtu. Brzy se ale ukázaly nevýhody tohoto systému. Mezi příjmy a výdaji státního rozpočtu neexistovala vzájemná vazba. Nebylo snadné posoudit přiměřenost výdajů na sociální zabezpečení, jelikož byl systém přerozdělování značně nepřehledný. Pro občany i podniky byl neprůhledný a paternalistický. Nebylo zcela jasné, která část daní je použita na sociální zabezpečení.

Bylo tedy zřejmé, že bez patřičných změn nelze realizovat nové principy sociálního zabezpečení. Nový systém financování měl odstranit nedostatky a přispět k prosazování dalších pozitivních prvků.¹¹

2.2. Financování důchodů od 1993

Transformace sociálního zabezpečení byla předpokládána v několika krocích. S daňovou reformou nabytí 1. ledna 1993 účinnosti zákon č. 589/1992 Sb. o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Byl tak zaveden systém průběžného financování. Pojistné ale zůstalo příjmem státního rozpočtu a bylo tak další daní. K oddělení došlo až v roce 1996, kdy už neexistoval přebytek pojistného. Do roku 1996 převyšovaly příjmy důchodového pojištění výdaje, ale v roce 1997 už byly výdaje vyšší než příjmy a rozdíl mezi nimi se stále zvyšoval.¹²

¹¹ KREBS, V. a kol.: *Sociální politika*, 2007, s.191

¹² Tamtéž, s.192

2.3. Český důchodový systém

Důchodový systém v České republice je založen na povinném základním důchodovém pojištění podle zákona č. 155/1999 Sb. o důchodovém pojištění, na důchodovém spoření podle zákona 426/2011 Sb. a na doplňkovém penzijním spoření dle zákona 427/2011 Sb.

Základní povinné důchodové pojištění je dávkově definované (DB) a průběžně financované (PAYG), je univerzální a zabezpečuje všechny ekonomicky aktivní osoby. Právní úprava je jednotná pro všechny pojištěnce, neexistují speciální odvětvová či profesní schémata apod. Pouze z organizačně-administrativního hlediska platí určité odchylky pro tzv. silové rezorty (např. vojáci, hasiči, policisté, celníci).¹³

Důchodová reforma proběhla nějakým způsobem téměř ve všech zemích západní Evropy. Cílem reformy je splnění dvou základních kritérií- poskytnout adekvátní sociální ochranu ve stáří a stimulace (nebo nebránění) ekonomického růstu. V obecném pohledu obsahují všechny důchodové systémy určitou variantu třípilířového systému.

Prvním pilířem je státem garantovaná penze. Je založený na mezigenerační solidaritě a je financován průběžným systémem. Jak bylo uvedeno výše, průběžný systém je méně náchylný na makroekonomické parametry, ale více citlivý na demografický vývoj.

Druhým pilířem jsou aktivity zaměstnavatelských subjektů. Může být financován variabilně a účast v něm může být povinná nebo dobrovolná ze strany zaměstnance i zaměstnavatele. Druhým pilířem se také ale rozumí systém financovaný kapitálově (fondově), který vyžaduje povinnou účast a soukromou správu finančních prostředků.

Za třetí pilíř se považují soukromé aktivity občanů (životní pojištění, spoření...)¹⁴

V České republice fungoval důchodový systém dlouhé roky na průběžném financování. V roce 1994 vznikl třetí pilíř v podobě penzijního připojištění se státním příspěvkem. Jak už bylo řečeno výše, v průběžném systému se všichni pracující občané podílejí na výplatě důchodů současným penzistům. Tento systém je ale v dnešní podobě vzhledem k demografickým vývojem dlouhodobě neudržitelný.¹⁵

¹³ Čerpáno z: MPSV: Důchodové pojištění[online]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/3>

¹⁴ *DůchodováReforma.cz: Pilíře českého důchodového systému* [online]. [cit. 2014-05-05]. Dostupné z: <http://www.duchodovareforma.cz/duchodovy-system/>

¹⁵ Tamtéž.

Za rok 2011 vyplatil stát na důchodech 359,1 mld. Kč, ale příjmy z pojištění činily 319,5 mld. Kč, schodek důchodového účtu tak byl 40 mld. Kč. V roce 2012 byl už schodek téměř 50 mld. Kč. Viz následující tabulka.

Tabulka č. 1 Příjmy a výdaje na dávky důchodového pojištění k 31.12 (mld. Kč)

Důchodové pojištění	2011	2012	2013
Příjmy z pojistného a příslušenství na důchodové pojištění za období leden až prosinec	319,5	323,3	323,8
Výdaje na dávky důchodového pojištění vyplacené za období leden až prosinec včetně záloh na výplaty důchodů v lednu	-359,1	-372,8	-373,4
z toho zálohy na výplaty důchodů v lednu	-2,0	-6,9	-8,0
PŘÍJMY- VÝDAJE na dávky důchodového pojištění	-39,5	-49,4	-49,7

Zdroj: ČSSZ¹⁶

Česká republika byla jednou z mála bývalých zemí východního bloku, která doposud nezavedla druhý důchodový pilíř založený na penzijních fondech. V ostatních postkomunistických zemích, jako je například Bulharsko, Chorvatsko, Estonsko, Lotyšsko, Polsko nebo Slovensko již pilíř penzijních fondů zavedli. Historie dnešního systému sahá do doby před více než 100 lety. Tehdy se ale doba strávená v důchodu počítala jen na roky. Dnes je to dvacet i více let a není možné systém průběžného modelu udržet. Současné výdaje na důchody činí více než 9 % hrubého domácího produktu. I díky druhému pilíři se je podaří udržet v objemu kolem 10 % HDP. Bez zavedení druhého pilíře a bez reformních změn v pilíři prvním by tyto výdaje eskalovaly minimálně na úroveň 12 a více procent HDP.

Reforma důchodového systému může být provedena buď parametrickými úpravami, jejichž účinnost je pouze dočasná, nebo radikální změnou financování. Parametrickou změnou může být zvýšení příspěvků na sociální zabezpečení, tedy zvýšení příjmů důchodového účtu, což ale bude kompenzováno snížením spotřeby ekonomicky aktivních obyvatel. Jinou parametrickou změnou může být zvýšení věku odchodu do důchodu, což s sebou nese další problém, a to nutnost vytvoření adekvátních pobídek pro zaměstnavatele, protože zaměstnanci jsou vyššího věku, tendence starších občanů přejít na invalidní důchod a objem vyplacených podpor.¹⁷

¹⁶ ČSSZ: Měsíční účetní uzávěrka [online].

¹⁷ DOBEŠOVÁ, D., *Důchodový systém v ČR*, 2006, [online]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/do/econ/soubory/aktivity/obzor/6182612/7667845/04Dobesova.pdf>

2.4. „Malá“ důchodová reforma

K určité modifikaci plné penze a předchozího výdělku došlo v Česku v návaznosti na nález Ústavního soudu České republiky, který považoval za nezbytné posílit přiměřenost důchodů předchozím výdělkům a vynutil si úpravu zákona s účinností od října 2011. Nález ústavního soudu jakoby vycházel z předpokladu existence systému sociálního důchodového pojištění, navíc ještě s vyšším vyměřovacím stropem pro pojistné a pro zápočet výdělku do výše penze, než jak je tomu např. v Německu.¹⁸

Co se týče malé důchodové reformy, nejedná se přímo o reformu, ale spíše o několik menších změn v legislativě, které ale mají větší dopad na pojištěnce. V rámci této reformy došlo jen k nepatrné změně základní výměry důchodu, která je pro všechny pojištěnce stejná. Nově se stanoví parametricky, 9% z průměrného celostátního výdělku. Novou konstrukci má i první redukční hranice, není stanovena v absolutní výši, ale relací 44% z průměrného celostátního výdělku. Účelem první redukční hranice je redukovat zápočet výdělku, který tuto hranici převyšuje. Tedy do první hranice se nic neredukuje. K reálným změnám dochází ve výpočtu důchodu z výdělků, které přesahují dnešní první redukční hranici. Postupně se od roku 2015 dosáhne zvýšení druhé redukční hranice z původních 114% na 400% průměrného celostátního výdělku. Parametry malé důchodové reformy byly stanoveny tak, aby v důsledku jejich změny nedošlo ke zvýšení veřejných výdajů na důchody, většině nových důchodců se tak mírně snížily důchody. Přesto nešlo o zásadní reformu. Kromě změn redukčních hranic dochází také v rámci malé důchodové reformy k urychlení zvyšování důchodového věku žen v budoucnu a přechod k systému zvyšování důchodového věku o dva měsíce ročně. Zvyšování důchodového věku by tak mělo vést k větší stabilizaci počtu osob v důchodovém věku a počtu ekonomicky aktivních osob.¹⁹

2.5. Velká důchodová reforma

Tato reforma, která byla spuštěna 1. ledna 2013, již přináší velké a zásadní změny v důchodovém systému, nejedná se totiž o parametrickou reformu, ale o systémovou reformu. Ta rozšířila do té doby dvoupilířový důchodový systém na třípilířový. Správcem peněžních prostředků druhého pilíře, který představuje důchodové spoření, je soukromá penzijní společnost. Účast v tomto pilíři je dobrovolná, ovšem vystoupení z něj není možné.

¹⁸ VOSTATEK, J., *Česká důchodová reforma: co dál*, Vysoká škola finanční a správní, 2012

¹⁹ Tamtéž

Účastníkem druhého pilíře může být fyzická osoba staší 18 let, pokud uzavře s penzijní společností smlouvu o důchodovém spoření nejpozději do konce kalendářního roku, ve kterém dosáhne 35 let, nebo fyzická osoba starší 35 let²⁰ do 30.6.2013, nebo do 6 měsíců ode dne, od kterého byla poprvé od 1. 1. 2013 poplatníkem pojistného na důchodovém pojištění. Po odchodu do důchodu se prostředky vyplácí měsíčně formou doživotního starobního důchodu, doživotního starobního důchodu se sjednanou výplatou pozůstalostního důchodu po dobu tří let nebo formou starobního důchodu na dobu 20 let.

Penzijních společností, které nabízejí investování ve fondech druhého pilíře, je šest. Česká spořitelna, Česká pojišťovna, Allianz, ČSOB, KB a Raiffeisen.²¹

První pilíř je pro aktivní obyvatelstvo povinný, pracující do něj odvádí 28% z hrubé mzdy. Ti, kteří se rozhodnou zúčastnit se reformy a vstoupit do druhého pilíře, budou povinně odvádět do prvního pilíře jen 25% z hrubé mzdy. Zbývá 3% se převedou do druhého pilíře a k nim se ještě přidají 2% (navýšený odvod z hrubé mzdy). Těchto 5% ze mzdy účastníka opt-outu (možnost částečného vyvázání se ze státního pojištění směrem k soukromému) se pak bude investovat zvolenou penzijní společností. Po vstupu do druhého pilíře se každý může podle svého uvážení rozhodnout, kterou ze čtyř investičních strategií zvolí. Pokud nemá účastník rád riziko, může si vybrat konzervativní důchodový fond nebo investování do státních dluhopisů. V opačném případě si může vybrat mezi dynamickým (vyšší podíl akcií) a vyváženým fondem, kde je sice vyšší riziko, ale také možnost dosažení vyšších výnosů.²²

S velkou důchodovou reformou proběhla současně také reforma třetího pilíře, tedy penzijního připojištění se státním příspěvkem. V mezinárodním srovnání jsme v roce 2010 měli nejvyšší pojištěnost u dobrovolných soukromých penzijních systémů. Od roku 2013 dochází k výrazné proměně penzijního připojištění: podstatně se mění jak produkt, tak jeho poskytovatelé. Dosavadní smlouvy a penzijní plány zůstávají v platnosti (nově je však již nelze sjednávat) a u jednotlivých poskytovatelů vytvoří „transformovaný účastnický fond“. Poskytovateli již nebudou „penzijní fondy, a.s.“, ale „penzijní společnosti, a.s.“, které budou spravovat i nově vytvářené účastnické fondy, jejichž počet není legislativně omezen. Nové účastnické fondy již nebudou moci poskytovat doživotní penze a klienti ponесou investiční riziko v běžném rozsahu, jak je typické pro DC produkty.²³

²⁰ pozn. věk 35 dosažen před 1.1.2013

²¹ *DůchodováReforma.cz: Pilíře českého důchodového systému* [online]. [cit. 2014-05-05].

²² Tamtéž

²³ VOSTATEK, J., 2012

2.6. Valorizace důchodů

Zavedení valorizace neboli pravidelné úpravy (indexace) důchodů, bylo nezbytné z důvodu rozporu mezi dynamicky se rozvíjející ekonomikou a statickým charakterem důchodů. Toto přizpůsobování důchodů obsahuje dva relativně samostatné okruhy.

- Přizpůsobování v závislosti na růstu maloobchodních cen a životních nákladů- cílem je zachovat reálnou hodnotu vyplaceného důchodu a zabránit poklesu kupní síly.
- Přizpůsobování v závislosti na růstu mezd ekonomicky aktivních obyvatel- cílem tohoto přizpůsobení je zamezit vzniku rozdílů mezi úrovní důchodů vyměřených na základě srovnatelných pracovních zásluh v různém období a zabezpečit proporcionální vývoj důchodů a mezd. Jeho výhodou je, že je technicky jednoduché, jde totiž snadno stanovit ukazatele vývoje mezd. Tento způsob valorizace zajišťuje, za předpokladu růstu reálných mezd, růst kupní síly důchodů. Lze jej tedy označit za významný prvek.

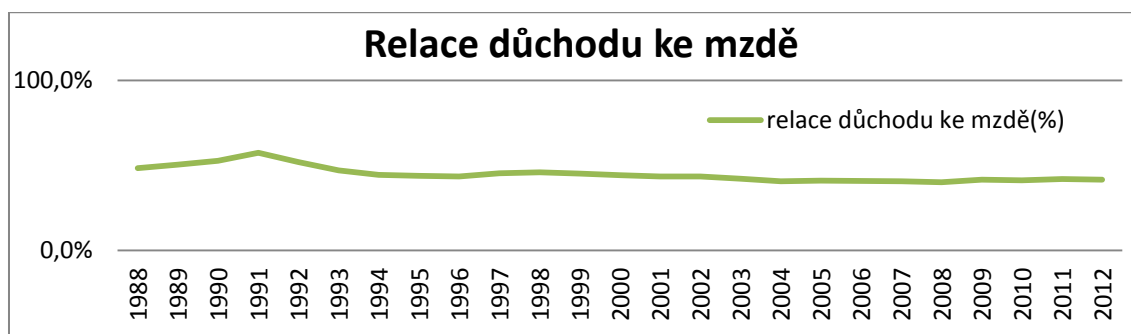
Do konce 80.let bylo pro důchody typické, že byly prakticky neměnné, k jejich zvyšování docházelo bez jakéhokoliv systému. Prvním valorizačním opatřením byl zákon č.46/1991 Sb., o zvyšování důchodů, který stanovoval podmínky pravidelného zvyšování důchodů. Pevná částka zvýšení měla být stanovena podle růstu cen a procentní zvýšení podle růstu mezd. Tento zákon stanovoval pouze rámcové podmínky, konkrétní stanovení rozsahu, termínu a způsobu bylo ponecháno na zvláštní zákon. Od 1.ledna 1996 upravil nový zákon o důchodovém pojištění zvyšování důchodů. Zvýšení musí odpovídat minimálně růstu cen a navíc jedné třetině růstu reálných mezd v uplynulých dvou letech. Jednotlivá navýšení pak není nutné provádět zákonem, ale k rozhodnutí o zvýšení je zmocněna vláda. V současnosti vláda zvyšuje vyplácené důchody nařízením. Podle pravidel o zvyšování důchodů se důchody zvyšují v pravidelném termínu (leden kalendářního roku, důchody se zvyšují od splátky důchodu splatné v lednu) nebo v mimořádném termínu (pátý kalendářní měsíc následující po měsíci, ve kterém růst cen dosáhl alespoň 10%).²⁴

Od prvního ledna 2015 se budou důchody opět valorizovat podle 100% růstu spotřebitelských cen a o jednu třetinu růstu reálných mezd. V průměru se tak důchody podle MPSV zvýší o 200 Kč. Základní výměra se zvýší o 60Kč na 2400Kč a procentní výměra se zvýší o 1,6% procentní výměry.

V grafu 2 je znázorněn vývoj průměrného důchodu a průměrné mzdy, v grafu 1 je pak znázorněn vývoj jejich podílu. V tabulce č. 2 lze vidět zvýšení vyplácených důchodů.

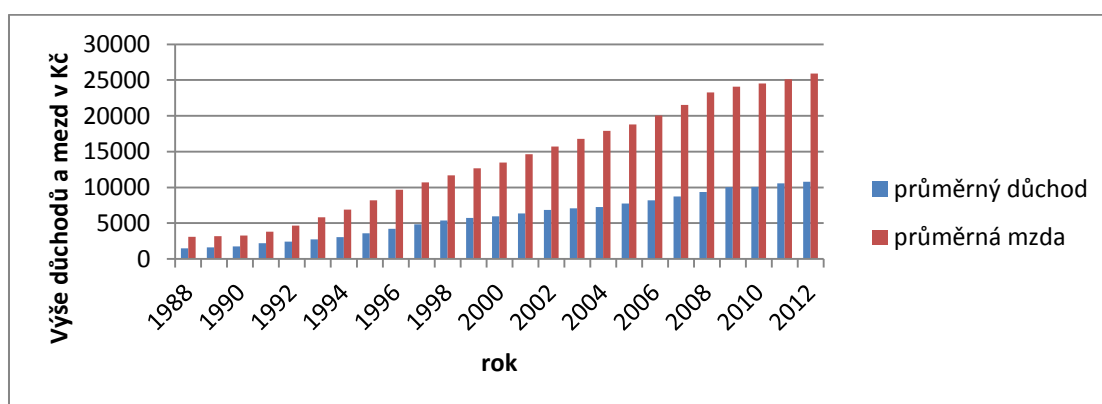
²⁴ KREBS, V., 2007, s.188

Graf č. 1 Podíl důchodu na mzdě

Zdroj: vlastní zpracování z dat MPSV

Graf č. 2 Vývoj průměrného důchodu a průměrné mzdy

Zdroj: vlastní zpracování z dat MPSV

Tabulka č. 2 Přehled zvýšení důchodů

Měsíc zvýšení	Zvýšení			Základní výměra důchodu po zvýšení
	procentní výměry důchodu		základní výměry důchodu	
	starodůchodců	novodůchodců		
duben 1996	8 %	8 %	240 Kč	920 Kč
říjen 1996	6 %	6 %	140 Kč	1 060 Kč
srpen 1997	8 %	8 %	200 Kč	1 260 Kč
červenec 1998	9 %	5 %	50 Kč	1 310 Kč
srpen 1999	7.5 %	5 %		1 310 Kč
prosinec 2000	9 %	5 %		1 310 Kč
prosinec 2001	11 %	8 %		1 310 Kč
leden 2003	4 %	3.8 %		1 310 Kč
leden 2004	2.5 %	2.5 %		1 310 Kč
leden 2005	5.4 %	5.4 %	90 Kč	1 400 Kč
leden 2006	6 %	4 %	70 Kč	1 470 Kč
leden 2007	6.6 %	5.6 %	100 Kč	1 570 Kč
leden 2008	3 %	3 %	130 Kč	1 700 Kč
srpen 2008			470 Kč	2 170 Kč
leden 2009	4.4 %	4.4 %		2 170 Kč
leden 2011	3.9 %	3.9 %	60 Kč	2 230 Kč
leden 2012	1.6 %	1.6 %	40 Kč	2 270 Kč

Zdroj: MPSV

2.7. Bezděková komise

V roce 2004 byl Vladimír Bezděk, zaměstnanec ČNB, pověřen vedením komise, která měla zhodnotit demografickou prognózu v České republice a s možnostmi státu zabezpečit financování důchodů v budoucnu. Vznikla tzv. Bezděková komise, která pak v roce 2005 vypracovala Závěrečnou zprávu (dále jen Zpráva), která měla být podkladem pro důchodovou reformu.

Komise byla složena ze dvou částí. Tým expertů, který byl složený ze zástupců politických stran, a pracovní skupina, kterou tvořil výkonný tým (Vladimír Bezděk – koordinátor, Tomáš Hochmeister, Aleš Krejdl, Přemysl Pergler, Jan Škorpík, Zuzana Šmídová, Zbyněk Štork) a delegáti politických stran (Martin Fassmann, Miroslav Hiršl, Ivo Ludvík, Vladan Majerech, Vladislav Minář, Bohumír Rojíček, Bohumil Svoboda, Stanislav Volák).

V úvodu Závěrečné zprávy je sděleno, že současný systém je nutné reformovat, neboť je dlouhodobě neudržitelný. Udržuje vysokou míru a objem příjmové redistribuce, což může být problematické z hlediska trhu práce. Bylo jisté, že důchodový systém potřebuje zásadní změnu, ne jen dílčí opravu parametrů.²⁵

Krátkodobě může systém dosahovat přebytku, což ale neznamená jeho stabilizaci či udržitelnost. Jelikož v důchodovém systému existují časová zpoždění, musí přijetí reformních opatření předcházet okamžik, kdy budou problémy viditelné. Reforma by měla pamatovat i na nestarobní důchody, které představují 30% výdajů celého důchodového systému. Pokud by byl invalidní důchod vyšší než starobní, zvyšovala by se tak poptávka po invalidních důchodech, rostly by výdaje na nestarobní důchody a byla by ohrožena stabilita důchodového systému. Dále Zpráva upozorňuje, že zvýšení příjmů důchodového systému není řešením. Zvýšení daňové zátěže sice pomůže ke stabilizaci systému, ale způsobí deficit v jiné části rozpočtu. Také radí, aby se reforma soustředila hlavně na výdajovou stranu a to zejména na věkovou hranici odchodu do důchodu. Postupný růst věkové hranice může zvýšit udržitelnost DB i DC důchodových systémů. Vyšší věk vede v DB systémech ke zlepšení finanční situace systému i ke zvýšení důchodů jedince. V DC systému zase pozdější odchod do důchodu zvyšuje vyplacenou anuitu. Zpráva také apeluje, že rozhodnutí o dalším směru důchodového systému by mělo být provedeno politiky.²⁶

²⁵ Závěrečná zpráva. VÝKONNÝ TÝM. [online]. 2005 [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf

²⁶ Tamtéž

2.7.1. Kritéria hodnocení variant důchodové reformy

Pomocí níže uvedených kritérií se hodnotí varianty důchodové reformy, které byly zadány ke kvantifikaci.

Makrofinanční kritéria- posuzují stabilitu důchodového systému z agregátního úhlu pohledu.

- Výdaje penzijního systému (%HDP)- všechny složky povinného důchodového systému
- Příjmy penzijního systému (%HDP)- příjmy určeny ke krytí výdajů
- Saldo penzijního systému (%HDP)- rozdíl příjmů a výdajů důchodového systému
- Kumulované saldo penzijního systému (%HDP)- sleduje se kumulace salda podle třetího kritéria s ohledem na nutnost financování deficitu nebo možnosti investování přebytků
- Příspěvková sazba (% vyměřovacího základu)- zákonem stanovené procento odvodů do penzijního systému

V pozdějších kolech výpočtů byla zařazena ještě další dvě kritéria:

- Reálná hodnota průměrného starobního důchodu- vývoj v čase v cenách roku 2005
- Podíl nově přiznaných starobních důchodů pod hranicí chudoby

Mikrofinanční kritéria- posuzují stabilitu penzijního systému z úhlu pohledu příjmově-typizovaného jedince (PTJ)

- Individuální náhradový poměr- nově přiznaný starobní důchod/ poslední předdůchodová mzda
- Vnitřní míra výnosu důchodového systému- takové výnosové procento, při kterém se pro PTJ odcházejícího do důchodu rovná čistá současná hodnota jeho očekávané penze čisté současné hodnotě plateb, které do důchodového systému odvedl
- Implicitní daň- ukazatel, který určuje, zda a jak důchodový systém motivuje k odchodu do důchodu či k setrvání na trhu práce.²⁷

Základní varianta

Takzvaná základní varianta je první variantou důchodové reformy a jedná se o vývoj současného důchodového systému bez reformy. Jedná se o projekci vývoje důchodového systému, která vychází z primárně nezměněné legislativy k 1.10.2004. Vláda by se držela jen minimální valorizace důchodů, která je stanovena zákonem. Hlavním cílem základní varianty

²⁷ *České reformy: Kritéria hodnocení variant důchodové reformy* [online]. 2011 [cit. 2014-06-05]. Dostupné z: <http://www.ceskereformy.cz/kriteria-hodnoceni-variant-uchodove-reformy/>

je demonstrovat rozsah problému v důchodovém systému, pokud by nedošlo k reformě. Také měla položit základ pro hodnocení efektů parametrických úprav důchodového systému. Je ale také několik důležitých parametrů, které jsou ovlivňovány rozhodnutími vlády. Jedná se o redukční hranice, základní výměru důchodu a způsob valorizace vyplácených důchodů.

Pro výpočet základní varianty stanovil Výkonný tým hodnoty těchto parametrů:

- Valorizace vyplácených důchodů- CPI+1/3 růstu průměrné reálné mzdy
- Indexace základní výměry- dle vývoje průměrné mzdy
- Indexace redukčních hranic- dle vývoje průměrné mzdy

Projekce zahrnuje důchodový systém bez ozbrojených složek.²⁸ Pokud by se nezměnila stávající legislativa a parametry systému se budou vyvíjet dle výše zmíněných předpokladů, bude deficit systému dosahovat dlouhodobě 4-5% HDP ročně. V čase se tak bude kumulovat dluh ve výši téměř 110% HDP v roce 2065.

Podle Zprávy dosahují výdaje nižších hodnot, než jaké ukazují dříve publikované studie. Tento vývoj vysvětluje několik faktorů. Hlavním faktorem je předpoklad o valorizaci důchodů, dále zdokonalení metodiky projekce výdajů, úrovně revize údajů o HDP, kterou provedl ČSÚ a zvýšení věkové hranice odchodu do důchodu.

V horizontu projekce se výdaje na důchody zvýší o 5% HDP. Pokud by systém důchodového zabezpečení nebyl reformován, musela by vláda redukovat ostatní veřejné výdaje o těchto 5%HDP. Ale stabilita důchodového systému do roku 2020 je jen zdánlivá.

Analýza Zprávy prokazuje nepřímou úměru, která je mezi mikro- a makrofinančními kritérii. Čím štedřejší zabezpečení je jedinci poskytováno, tím nižší je (za jinak nezměněných okolností) jeho finanční stabilita. A naopak.²⁹

Varianta ČSSD: Systém pomyslných individuálních účtů (NDC)

Základním principem bylo i nadále důchodové pojištění založené na průběžném financování. Návrhem ale bylo vytvoření individuálních účtů (NDC) v centrální databázi, na kterých by měl každý přehled o svých odvodech na důchodové zabezpečení. Podle tohoto návrhu by mělo dojít k automatickému přizpůsobení demografickému vývoji. Na ochranu jedinců s nízkými příjmy je zaveden institut minimálního garantovaného důchodu.

Propočty varianty NDC byly postaveny na několika následujících předpokladech. Rok 2009 je posledním rokem, kdy lze odejít do důchodu podle „starého“ systému (PAYG), v roce 2010 je

²⁸ Důchody ozbrojených složek v roce 2003 představovaly cca 5,6 mld. Kč, příjmy z pojistného pak cca 6,8 mld. Kč.

²⁹ Závěrečná zpráva. VÝKONNÝ TÝM. [online]. 2005

váha NDC důchodové složky starobního důchodu v celkovém důchodu 3,3% za každý rok v období 2010-2040. Věková hranice odchodu do důchodu se postupně zvýší na 65 let, pro muže i ženy. Muži tohoto věku dosáhnou v roce 2030, ženy v závislosti na počtu dětí v letech 2033-2043. Do roku 2040 ČSSD garantuje minimální důchod ve výši 1,2 násobku životního minima. Celková pojistná sazba důchodového systému je 28%, od roku 2010 se budou na účty pojištěnců připisovat dodatečné prostředky ve výši 1,6%. Celková pojistná sazba důchodového systému tedy bude ve výši 29,6%. Nově vyměřené invalidní důchody jsou od 2010 snižovány přepočtem podle NDC pravidel. Zůstatky na individuálních účtech se meziročně zhodnocují podle růstu objemu celkově vybraného pojistného.

Podle výpočtů strany eliminuje postupný přechod na NDC důchodový systém nárůst výdajů. Výdaje na důchody budou růst až k 8,5% HDP, kde se přibližně ustálí. Od čtyřicátých let, kdy dojde k vrcholné fázi stárnutí populace, dojde k růstu na 10,5% HDP, na konci padesátých let se budou výdaje snižovat, až se ustálí na 8,2%. Asi 60% nově přiznaných důchodů bude dlouhodobě pod úrovní hranice chudoby. NDC je výhodné pro jedince s průměrným a vyšším příjmem. U těchto PTJ vnitřní míra výnosu roste.³⁰

Varianta KDU-ČSL: Dobrovolné vyvázání

Základním principem strany KDU-ČSL bylo založení důchodového zabezpečení na vícezdrojovém financování. Občanům mělo být umožněno částečně vystoupit ze státního penzijního systému, a to tím, že přesměrují část svých odvodů do soukromých systémů zabezpečení. Věková hranice odchodu do důchodu se zvýší na 65 let pro muže a bezdětné ženy. Důchodový věk se poté bude zvyšovat od 63 let o 4 měsíce ročně pro ženy i muže.

Možnost vyvázat se ze státního systému mají mít jedinci, kteří jsou mladší 50 let, možnost volby má tedy generace, která je už ekonomicky aktivní v daném čase. Na důchodové zabezpečení činí 28 % hrubé mzdy, z čehož je na starobní důchody určeno 20 % hrubé mzdy a na nestarobní důchody 8 % hrubé mzdy. Výše pojistné sazby, která je po vyvázání odváděna do fondového pilíře, se liší pro různé generace. Nově příchozí na trh práce si mohou snížit sazbu odváděnou do státního pilíře o 8%, které budou spořit do penzijních fondů. Celková pojistná sazba na důchodové zabezpečení se pak rozdělí, 12 % hrubé mzdy půjde do státního důchodového pilíře, 8 % hrubé mzdy do fondového pilíře a 8 % hrubé mzdy na nestarobní důchody. Přechodná generace, která se bude chtít vyvázat, musí do fondů odvést dodatečně 2% ze své hrubé mzdy. Pojistná sazba tak bude činit 30%. Ti, co se ovšem rozhodnou OPT-

³⁰ Závěrečná zpráva. VÝKONNÝ TÝM. [online]. 2005

OUTu zúčastnit, nebudou mít možnost vzít svou volbu zpět. Od roku 2007 se důchody valorizují cenově (podle růstu CPI).

Podle výpočtů se tak výdaje na důchodový systém pohybují pod 8% HDP, v roce 2030 klesnou na 6% HDP, ale poté opět začnou růst a to z důvodu odchodu do důchodu silných ročníků. Saldo důchodového systému se v letech 2015-2043 dostane do přebytku cca 0,9% HDP.³¹

Varianta KSČM: Parametrická optimalizace

Základním principem strany KSČM bylo zachování průběžného penzijního systému. Od roku 2012 by byl příspěvek na státní politiku zaměstnanosti ve výši 1,6 % převeden do systému důchodového zabezpečení, čímž by se zvýšila sazba důchodového pojištění na 29,6%. Od roku 2020 se bude do příjmů důchodového systému převádět 10% celostátního inkasa spotřebních daní. V roce 2040 se pak zvýší pojistná sazba o 3 p.b. na 32,6%. V roce 2060 by poté došlo k dalšímu zvýšení (o 0,9 p.b.) na 33,5% tak, aby saldo důchodového systému v roce 2100 bylo nulové. Zvýšení sazeb je provedeno na straně zaměstnance, takže se tím snižuje jeho čistá mzda. Věková hranice odchodu do důchodu by od roku 2030 rostla pro muže i ženy stejně bez ohledu na počet dětí, a to o čtyři měsíce za kalendářní rok, až by dosáhla 65 let. To by mělo za následek vyšší počet ekonomicky aktivních osob, díky tomu pak poroste úroveň i dynamika vytvořeného reálného HDP. Od roku 2008 by se snižovala míra nezaměstnanosti až by dosáhla na cílovou výši 4%. U ostatních parametrů důchodového systému pak strana KSČM předpokládala stejný vývoj jako v základní variantě. Co se týče výdajů důchodového systému, tak z důvodu růstu věkové hranice odchodu do důchodu se v dlouhém období snižují.³²

Varianta ODS: Rovný důchod

Podle základního principu strany ODS bude státní první pilíř zajišťovat rovný důchod, který bude stejný pro všechny, a to ve výši 20% průměrné mzdy. Sníží se i sazby do průběžného systému, klesne váha státního důchodového zabezpečení a zvýší se tak prostor pro soukromé zabezpečení. Postupný přechod všech jedinců na systém rovného důchodu probíhá generačním způsobem – vychází se z ročníků narození jedinců, které jsou kritériem pro zařazení jedinců do toho kterého systému. Všechny ročníky narození 1945 a starší odejdou do

³¹ Závěrečná zpráva. VÝKONNÝ TÝM. [online]. 2005

³² Tamtéž

starobního důchodu a budou pobírat důchod plně podle pravidel stávajícího PAYG DB systému. Vyplácený DB důchod je valorizován cenově. Ročníky narozené v letech 1946 – 1974 (netýká se však těch co odejdou do důchodu ještě před rokem 2007) jsou ročníky „tranzitivní“, na které se vztahují pravidla částečně obou systémů – „starého“ PAYG DB a „nového“ rovného důchodu. Budou pobírat kombinovaný důchod, který bude vypočten podle následujících pravidel:

důchod = $x \cdot RD + (1 - x) \cdot \text{PAYG}$, kde

$$x = \frac{\text{rok.narození} - 1945}{1975 - 1945}$$

RD...rovný důchod, PAYG... standardně počítaný důchod PAYG DB

Valorizace složky důchodu RD se provádí mzdově, ovšem složka PAYG je valorizována cenově.

Ročníky 1975 a mladší již pobírají 100% rovný důchod, který je valorizován mzdově.

Věková hranice odchodu do důchodu se zvyšuje stávajícím tempem na hranici 65 let pro muže i ženy a následně dále roste. Nejprve tempem o 2 měsíce za rok a později o 1 měsíc ročně, takže na konci horizontu projekce (v roce 2100) dosahuje přibližně 71 let pro muže i ženy. V průběhu tohoto růstu se věkové hranice pro muže i ženy sjednotí a následně rostou stejným tempem.³³

Varianta US-DEU: Kombinovaný systém

Hlavní roli ve variantě strany hraje státní PAYG pilíř, který prochází parametrickými reformami. Dojde tak ke zvýšení ekvivalence systému a k posílení individuálního soukromého důchodového pojištění. Věková hranice pro odchod do důchodu bude postupně zvýšena nejprve na 65 let. Muži a bezdětné ženy dosáhnout této hranice v roce 2019, ženy podle počtu dětí nejpozději v 2031. Od roku 2032 se věková hranice postupně zvyšuje a to o dva měsíce za kalendářní rok. Věková hranice bude rovná pro muže i ženy 67 let, a to v roce 2043. Pojistná sazba důchodového zabezpečení je 28% hrubé mzdy, na starobní důchody je z toho určeno 20% a na nestarobní 8%. Pro ty, kteří se rozhodnou vyvázat 3% do kapitálového pilíře platí, že musí tuto částku podpořit ještě dodatečnými 6% z vlastních úspor. Celková pojistná sazba tak pro ně bude činit 28+6%. Toto rozhodnutí o částečném vyvázání je dobrovolné a může být učiněno kdykoliv před dosažením statutární věkové hranice pro odchod do důchodu. Je stanoven strop na odvod pojistného a to ve výši trojnásobku průměrné

³³ Závěrečná zpráva. VÝKONNÝ TÝM. [online]. 2005

hrubé mzdy, s čímž souvisí nezohledňování výdělků, které přesahují tuto hranici při stanovení osobního vyměřovacího základu. Z tohoto fondového pilíře se pak vyplácí důchod ve formě doživotní annuity s různými úmrtnostními tabulkami pro muže a ženy. Existuje také možnost odejít do předčasného důchodu. Sankce u předčasných důchodů se ale zvýší na 1,5% výpočtového základu za každých započatých devadesát dní před dosažením statutární věkové hranice.

Ve státním pilíři dojde k prodloužení rozhodného období pro stanovení vyměřovacího základu na 40 let. Dále také ke zvýšení ekvivalence nově přiznaných důchodů- změna redukce hranic a nulová valorizace základní výměry. U nově přiznaných důchodů také dojde mezi lety 2010 a 2030 ke snižování náhradového poměru, aby v roce 2030 činil 30% hrubé mzdy. Za tímto účelem se do systému zavede demografický faktor. Ten bude určovat výdělků podle meziročního růstu objemu vybraného pojistného na jednoho důchodce. Od roku 2007 bude uplatněna mzdová valorizace, čímž se zachová konstantní životní úroveň důchodce. Výsledky této varianty ukazují, že v krátkém období dojde k deficitu, který nepřekročí 0,5% HDP. V druhé polovině devadesátých let se systém dostane do přebytku, který přesáhne 1% HDP. Podle strany US-DEU bude motivace k vyvázání se větší pro muže.³⁴

2.7.2. Porovnání jednotlivých variant politických stran

Závěrečná zpráva kromě jednotlivých variant stran obsahuje také jejich porovnání. Což ale není snadné, neboť každá strana představila komplexní návrh řešení reformy, a při vytržení jednoho parametru či ukazatele, tak může dojít k zjednodušení.

Nejideálnější forma by byla taková, která by zaručila vysoké důchody a zároveň umožnila zachovat nízkou věkovou hranici pro odchod do důchodu a nízkou pojistnou sazbu. Bohužel taková ale neexistuje. Varianta strany KSČM zachovává vysoké důchody, ale při zvýšení věkové hranice. Znamená to růst pojistné sazby a ostatních daní, což vede k poklesu disponibilního příjmu domácností. ODS zvolila variantu rovného důchodu a to na úrovni pětiny průměrné mzdy, ale snížila pojistnou sazbu. Varianta ČSSD dosahuje rovnováhy snížením náhradového poměru pro většinu obyvatel.

Jednotlivé varianty se také liší mírou solidarity ve státním pilíři. Současný systém je velmi solidární, přerozděluje od příjmově bohatších k příjmově chudším. Omezování solidarity a posilování ekvivalence zvolila ČSSD a US-DEU. V těchto variantách je ale také více obyvatel pod prahem chudoby v dlouhém období. Naopak strany KDU-ČSL a ODS zvyšují už tak

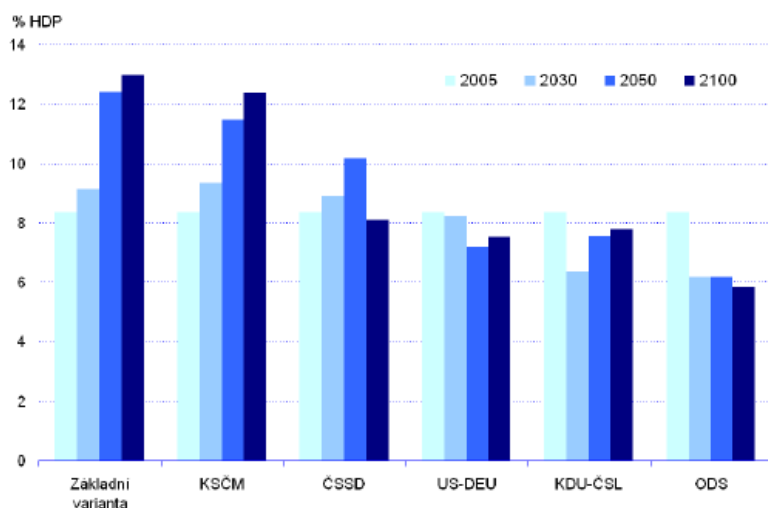
³⁴ Závěrečná zpráva. VÝKONNÝ TÝM. [online]. 2005

vysokou míru solidarity ve státním pilíři. Ale dávají možnost částečného vyvázání se ze státního pilíře, čímž redukuje objem zajišťované solidarity. Dávají tak příjmově silnějším skupinám možnost zvýšení důchodu mimo státní systém. KSČM zvyšuje pojistnou sazbu, čímž zvětšuje objem solidarity, i když její míru nemění. Občané s průměrným a nadprůměrným příjmem tak nemají možnost zvýšit si důchod z vlastních zdrojů.

Rozdíly mezi variantami lze najít také ve víře ve stabilitu kapitálových trhů a schopnosti občanů zabezpečit se na stáří. V dlouhodobou stabilitu kapitálových trhů věří KDU-ČSL a US-DEU. ODS spoléhá na racionální uvažování občanů, kteří se budou sami dobrovolně zajišťovat na stáří pomocí kapitálových trhů. Nedůvěru v dlouhodobou stabilitu kapitálových trhů odráží varianty KSČM a ČSSD.

Takřka všechny varianty povedou ke snížení výdajů na důchody. Liší se ale co do intenzity a časování úsporných opatření. Na grafu můžeme vidět rozdíly v poklesu mezi jednotlivými variantami. K největšímu poklesu výdajů státního systému dojde ve variantě s rovným důchodem. Dlouhodobě se ustálí na úrovni 6% HDP. Dosáhne se toho snížením vyplácené dávky na úroveň 20% hrubé mzdy a zvyšováním věkové hranice odchodu do důchodu. Naopak k nejmenšímu poklesu výdajů dojde při variantě strany KSČM, oproti základní variantě se sníží pouze na 12,4% HDP. Varianty ostatních stran se v dlouhém období budou držet úrovně 8% HDP.³⁵

Graf č. 3 *Výdaje státního systému na důchody*

Zdroj: Závěrečná zpráva

Výdaje důchodového systému podle variant

³⁵ Závěrečná zpráva. VÝKONNÝ TÝM. [online]. 2005

Máme tři možnosti, jak snížit výdaje na důchody oproti základní variantě. Snížením úrovně nově přiznaných důchodů, pomalejší valorizací nebo posunem věkové hranice odchodu do důchodů směrem do vyššího věku. Tyto možnosti využívají strany v různé kombinaci. Například strany ODS a US-DEU využívají možnosti vyšší věkové hranice, což omezuje růst důchodů a zvyšuje příjmy systému i vytvořený HDP. Navíc toto kombinují se snížením úrovně nově přiznaných důchodů. Ostatní strany prosazují jen mírný růst důchodového věku, což musí KDU-ČSL kompenzovat redukcí nově přiznaných důchodů a méně štedrou valorizací, KČSM zvýšením pojistného nebo posílením zdrojů v systému daní a ČSSD redukcí nově přiznaných důchodů nebo také posílením zdrojů.

Příjmy důchodového systému podle variant

V základní variantě je pojistná sazba 28% a příjmy důchodového systému jsou na úrovni 8,4% HDP. Nemohou ale dlouhodobě krýt budoucí důchodové závazky. KSČM slibuje důchodcům stejnou výši dávek a to při absenci opatření na výdajové straně. Toto řeší zvyšováním pojistné sazby až na 33,5 %. Realizace této varianty by ale znamenala zvýšení příjmů systému o 2% HDP, což je nejvíce ze všech variant. V případě ČSSD by příjmy vzrostly o cca 0,5% na 8,9% HDP. Ostatní varianty naopak omezují příjmy do systému. Největší snížení příjmů důchodového systému předpokládá varianta strany ODS, která předpokládá snížení pojistného o 8 p.b. V důsledku toho pak poklesnou příjmy důchodového systému na úroveň 6% HDP.³⁶

To, jestli je varianta dlouhodobě finančně udržitelná a nevytváří jen závazky, které nebude moci v budoucnu splnit, umožňuje posoudit saldo důchodového systému. Můžeme to pozorovat u základní varianty. Pokud by byl současný systém zachován beze změny, v dlouhém období by generoval deficit ve výši 4,5% HDP. Nebylo by možné financovat růst výdajů na důchody a systém by tak směřoval k zániku. Této situaci se snaží předejít návrhy jednotlivých stran, které jsou do budoucna udržitelné. Udržitelnost se ale týká pouze důchodového systému, ostatní položky veřejných rozpočtů se zde neřeší.

Dlouhodobě se saldo variant stabilizuje okolo -0,3 až 0,7% HDP, kromě varianty KSČM, ta má tendenci k deficitu ve výši 1,0% HDP. S některými variantami jsou ale spojené transformační deficity. Konkrétně se jedná o návrhy vyvázání se ze státního systému a rovný důchod. Ve variantách KDU-ČSL, ODS a US-DEU dojde ke snížení příjmů okamžitě po zahájení reformy, ale ke snížení výdajů dojde až s časovým odstupem. Časový nesoulad je

³⁶ Závěrečná zpráva. VÝKONNÝ TÝM. [online]. 2005

pak příčinou transformačního deficitu. V případě rovného důchodu vzniká po spuštění reformy deficit ve výši 1,8% HDP, který bude odstraněn až v roce 2035. Ve variantách s dobrovolným vyvázáním se je transformační deficit cenou za zlepšení příjmové situace jedinců, kteří se vyvázali. Varianta ČSD nejprve vykazuje přebytky, ale uprostřed projekce se propadne do deficitu. Ten se kolem roku 2045 pohybuje okolo 1,4% HDP. Tento propad je způsoben odchodem silných ročníků do důchodu.

Kromě makrofinančních kritérií se porovnaly i mikrofinanční kritéria jednotlivých variant. Je totiž důležité také sledovat to, jak která varianta dopadá na různě příjmově situované jedince. Při použití mikrofinančních kritérií se rozdíly mezi jednotlivými variantami ještě zvětší. Jedním z těchto kritérií je individuální náhradový poměr. Ten vyjadřuje poměr nově přiznaného důchodu a posledního předdůchodového příjmu. Aby bylo možné varianty porovnat, bylo nutné pracovat s tzv. příjmově typizovaným jedincem (muž nebo žena se dvěma dětmi, na trh práce vstupují ve 20 letech a odchází v 65 letech). Porovnání náhradových poměrů bylo ve Zprávě zaneseno do grafů. Délka úsečky vyjadřuje rozpětí mezi příjmově nejslabším a nejsilnějším jedincem. Čím vyšší je rozpětí mezi těmito jedinci, tím je systém více redistributivní. Podle grafů poskytuje nejvyšší náhradu pro nízkopříjmové muže základní varianta a varianta KSČM (více než 80%). Podobně je na tom i varianta KDU-ČSL (75%). Naopak pro bohaté je nejvýhodnější varianta ČSSD.

Dalším mikrofinančním kritériem je implicitní daň, která vyjadřuje, jak je ekonomické rozhodování jedince v předdůchodovém i důchodovém věku ovlivňováno důchodovým systémem. Pokud se dodatečný rok pracovní aktivity nepromítne do vyššího důchodu, motivuje to jedince k opuštění trhu práce. Kladná implicitní daň znamená čistou ztrátu za setrvání na trhu práce, negativní daň naopak čistý zisk. Nejlépe se v tomto kritériu vede ČSSD s příspěvkově definovaným systémem, hodnoty jsou zde blízko nuly. Nejhuře si vede varianta rovného důchodu, který motivuje jedince, aby odcházeli do důchodu přesně ve věkové hranici.³⁷

³⁷ Závěrečná zpráva. VÝKONNÝ TÝM. [online]. 2005

3. Faktory ovlivňující vývoj důchodového systému

Nastavení důchodového systému je podmíněno předchozím historickým vývojem, národní tradicí, ale také řadou faktorů, které mají rozhodující vliv na formování systému. Při rozhodování o nastavení systému musíme brát v úvahu nejen ty faktory, které ovlivní dnešní vývoj, ale také ty, které se projeví do budoucna.

Jedním z důležitých faktorů, které ovlivňují důchodový systém, je ekonomický vývoj země. Stejně důležité je také zmapování politické a sociální situace v zemi. Ovšem nejdůležitějším faktorem je demografický vývoj.

3.1. Ekonomické faktory

Velký vliv na vývoj důchodů mají opakující se ekonomické cykly, kdy k závažnějším problémům dochází při poklesu ekonomického růstu. Pokles má také dopady na míru nezaměstnanosti, chudoby, životních nákladů a dalších negativních sociálních jevů. U průběžného systému by se v době ekonomického růstu měly vytvářet rezervy, které se pak budou během poklesu čerpat, aby tento systém zůstal stabilní. V době recese klesá HDP a také odváděné příspěvky do systému, což se projeví v důchodovém účtu na straně příjmů. Vývoj systému také závisí na schopnosti reagovat na změny cen a mezd. Růst cen se promítá nejen do zvyšování dávek, ale také do růstu nákladů institucí, které zabezpečují celý systém, což vyvolá další zvýšení výdajů. Je tedy důležité sledovat vývoj mezd, neboť dávky sociálního zabezpečení jsou odvozeny od výdělku. Neméně důležitý dopad na sociální zabezpečení má i vývoj nezaměstnanosti.³⁸

V následující tabulce č.3 lze vidět vývoj podílů výdajů na důchody k HDP.³⁹

³⁸ KREBS, V., 2007, s. 166

³⁹ Poznámka: Výpočet salda systému za rok 2012 je ovlivněn započtením části výnosu z DPH připadajícího na státní rozpočet ve výši 7,2% (14,4 mld. Kč) a převedením této částky do příjmů státního rozpočtu na kompenzaci deficitu důchodového systému.

Tabulka č. 3 *Vývoj podílů výdajů na důchody k HDP*

Rok	Výdaje na důchody ¹⁾ (mld. Kč)	Hrubý domácí produkt v běžných cenách (mld. Kč)	Podíl (%)
1993	76,5	1 144,6	6,7
1994	88,2	1 323,3	6,7
1995	109,8	1 533,7	7,2
1996	127,6	1 761,6	7,2
1997	150,2	1 884,9	8,0
1998	166,1	2 061,6	8,1
1999	177,9	2 149,0	8,3
2000	186,9	2 269,7	8,2
2001	201,1	2 448,6	8,2
2002	213,6	2 567,5	8,3
2003	225,8	2 688,1	8,4
2004	230,9	2 929,2	7,9
2005	247,4	3 116,1	7,9
2006	272,9	3 352,6	8,1
2007	289,9	3 662,6	7,9
2008	312,5	3 848,4	8,1
2009	339,8	3 759,0	9,0
2010	346,2	3 790,9	9,1
2011	368,1	3 823,4	9,6
2012	382,0	3 845,9	9,9

Zdroj: MPSV

3.2. Demografické faktory

Nejdůležitějším faktorem, který značně ovlivňuje soustavu sociálního zabezpečení je demografický vývoj, neboť má vliv na výši jednotlivých dávek. Tento vývoj se musí respektovat zejména z dlouhodobého hlediska, neboť některá přijatá opatření se dnes mohou zdát jako skvělé řešení, ale v budoucnu mohou být těžko naplnitelná. Proto by se měla sledovat demografická projekce, která odhaduje budoucí vývoj důležitých ukazatelů- prodlužování střední délky života, plodnost, migrace, úmrtnost. Projekce se zpracovává ve třech variantách- nízká, střední a vysoká. Střední varianta se považuje za nejpravděpodobnější, ale výsledky projekce pro vytvoření očekávaného vývoje je třeba brát z obou hranic. Cílem projekce je ukázat směr populačního vývoje a změny, které jsou neodvratitelné. Projekce ovšem nemůže předvídat náhlé výrazné změny jako je ekonomický propad, výrazné změny v systému sociálních opatření nebo náhlé epidemie nemocí, které mohou ovlivnit úmrtnost a porodnost. Projekce počítá se snižováním hladiny úmrtnosti,

v dlouhodobém pohledu s kladným migračním saldem a zvýšením porodnosti. V tabulce 5 jsou uvedeny základní parametry projekce 2013 do roku 2100.⁴⁰

Problém se zajišťováním obyvatelstva ve stáří bude do budoucna stále složitější. Poměr starobních důchodců k zaměstnaným stále roste a do roku 2020 může dosáhnout téměř poloviny. Stárnutí obyvatelstva ovlivňuje všechny sféry národních ekonomik. Nejvíce se zaměřuje na vliv na výši státních výdajů, hlavně co se týče nákladů na zajištění penzí, sociální služby a zdravotní péče.

Tabulka č. 4 *Základní parametry projekce 2013*

Rok	Úhrnná plodnost			Naděje dožití (muži / ženy)			Saldo migrace		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2012*	1,45	1,45	1,45	75,0 / 80,9	75,0 / 80,9	75,0 / 80,9	10 293	10 293	10 293
2015	1,45	1,45	1,45	75,6 / 81,4	75,8 / 81,6	75,9 / 81,8	-996	8 934	18 864
2030	1,45	1,50	1,52	78,2 / 83,8	79,5 / 85,1	80,6 / 86,1	2 226	11 659	21 110
2050	1,45	1,56	1,61	81,1 / 86,2	83,0 / 88,0	84,6 / 89,3	5 571	14 384	23 291
2100	1,45	1,56	1,61	84,2 / 88,8	86,6 / 91,1	88,4 / 92,9	10 350	17 671	25 400

* reálná data

Zdroj: ČSÚ

Plodnost

Úhrnná plodnost je počet živě narozených dětí jedné ženě, pokud by po její reprodukční období platily míry plodnosti. Jde tedy o konečnou plodnost, která je vypočtená podle míry plodnosti v daném roce. Co se týče plodnosti v České republice, tak je projekce ČSÚ z roku 2013 méně optimistická než z roku 2009. Ta byla sestavená v době, kdy úhrnná plodnost v čase rostla. Od roku 2000, kdy byla plodnost 1,14, se zvýšila na 1,5 do roku 2009. Podle střední varianty projekce 2009 byla předpokládána stagnace plodnosti na úrovni 1,5 a poté růst na 1,66 v roce 2030 a 1,72 od roku 2050. Optimistická vize byla dána především tím, že se očekávalo, že ekonomická krize, která nastala v roce 2008, nebude dlouhodobá a neovlivní nějak významně plodnost. Podle údajů ČSÚ ale plodnost nestagnovala po roce 2008, nýbrž mírně poklesla na 1,43 dítěte na ženu v roce 2011. Přestože v roce 2012 zase mírně stoupla (1,45), přílišný růst se podle projekce z roku 2013 neočekává. V následujících tabulkách jsou uvedeny úhrnné plodnosti podle projekcí z roku 2003, 2009 a 2013. Vyšší úhrnnou plodnost předpokládá pouze vysoká varianta, nízká varianta zůstává neměnná na 1,45.⁴¹

⁴⁰ ČSÚ: Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013). [online]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/\\$File/402013u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/$File/402013u.pdf)

⁴¹ Tamtéž

Tabulka č. 5 Úhrnná plodnost podle Projekce 2003 a 2009

Rok	Projekce 2009			Projekce 2003		
	nízká	střední	vysoká	nízká	střední	vysoká
2008	1,50	1,50	1,50	1,21	1,27	1,33
2009	1,48	1,50	1,50	1,22	1,29	1,34
2010	1,48	1,50	1,51	1,23	1,30	1,36
2020	1,53	1,60	1,65	1,31	1,45	1,55
2030	1,55	1,66	1,75	1,38	1,60	1,75
2040	1,55	1,69	1,80	1,40	1,61	1,76
2050	1,55	1,72	1,85	1,42	1,62	1,77
2065	1,55	1,72	1,85	-	-	-

Pozn.: Horizontem Projekce 2003 byl rok 2050.

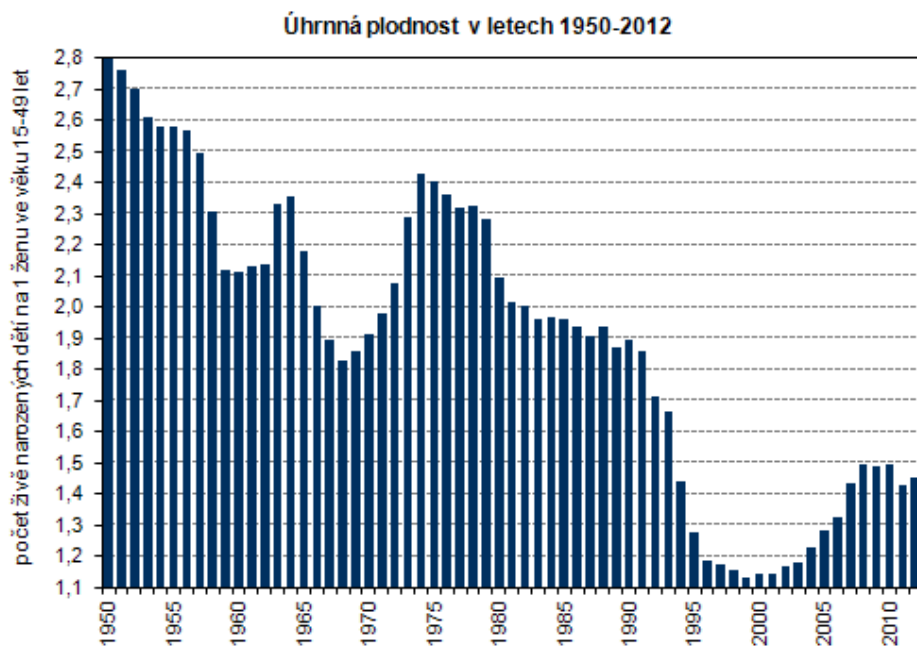
Zdroj: ČSÚ

Tabulka č. 6 Úhrnná plodnost podle Projekce 2013

Rok	Úhrnná plodnost		
	nízká	střední	vysoká
2012*	1,45	1,45	1,45
2015	1,45	1,45	1,45
2030	1,45	1,50	1,52
2050	1,45	1,56	1,61
2100	1,45	1,56	1,61

* reálná data

Graf č. 4 Úhrnná plodnost 1950-2012

Zdroj: ČSÚ (http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/uhrrna_plodnost_v letech_1950_2012)

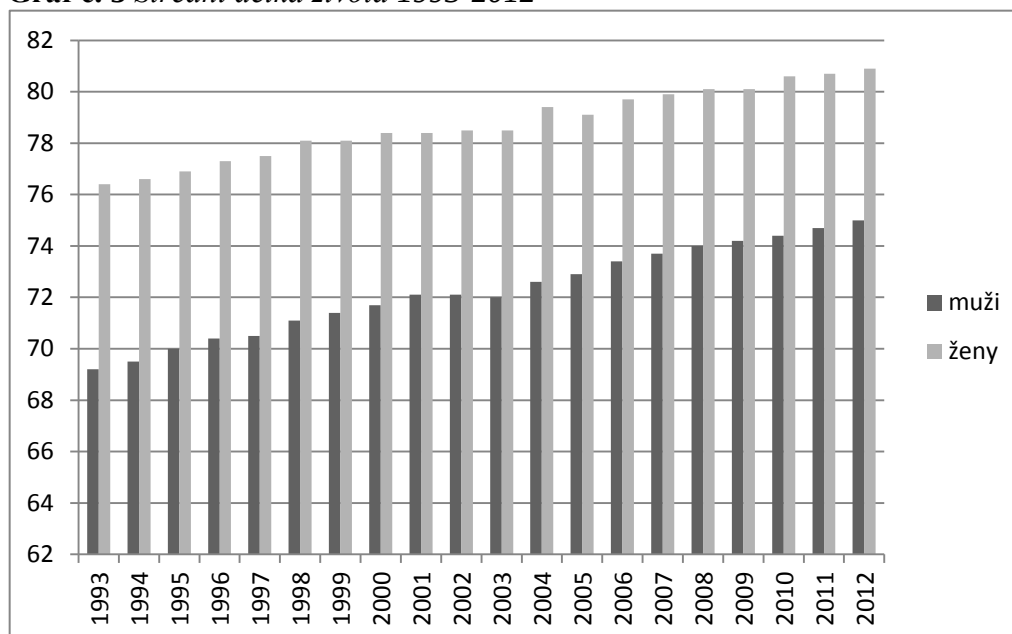
Z grafu 3 lze vidět, že od roku 1980 nebyla překročena hranice úhrnné plodnosti 2, která by zajistila obnovu populace. V současné době se za tuto hranici 2 dostaly pouze Irsko, Island a Turecko, jak vyplývá z dat Eurostatu.

Střední délka života (naděje na dožití)

Tato hodnota vyjadřuje počet roků, který v průměru dožije osoba za předpokladu, že se po celou dobu za jejího života nezmění řád vymírání, který je zajištěný úmrtnostní tabulkou vytvořenou pro kalendářní rok (nebo jiné období). Jedná se o hypotetický údaj. Nejčastěji se používá ve formě „*Střední délka života při narození*“, ve které vyjadřuje průměrnou délku života právě narozené osoby za předpokladu setrvání úmrtnostních poměrů platných v roce, ve kterém se osoba narodila a pro který je konstruována úmrtnostní tabulka. Pokud je tedy například střední délka života v roce 2005 pro muže 72,9, mají chlapci, kteří se narodili v tomto roce, statistickou naději na dožití se věku 72,9.

Tato hodnota je důležitá při sestavování věku odchodu do důchodu, neboť střední délka života se pořád zvyšuje. Jak lze vidět na grafu 4, naděje na dožití pro ženu byla v roce 1993 76,4 let a pro muže v témže roce 69,2 let. V roce 2012 je střední délka života pro ženu odhadována na 80,9 let a pro muže na 75 let.⁴²

Graf č. 5 Střední délka života 1993-2012

Zdroj: vlastní zpracování z dat ČSÚ

⁴² Projekce 2013

Podle projekce ČSÚ se také po celé délce sledovaného období očekává růst naděje na dožití. Jak lze vidět v tabulce 8, úroveň v roce 2008 překonala odhad z roku 2003 a z toho důvodu se očekávají i u nízké varianty vyšší hodnoty.

Tabulka č. 7 *Naděje na dožití při narození podle Projekce 2003 a 2009*

Rok	Projekce 2009						Projekce 2003	
	nízká		střední		vysoká		vysoká	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
2008	74,0	80,1	74,0	80,1	74,0	80,1	73,0	79,3
2009	74,1	80,2	74,2	80,3	74,3	80,4	73,1	79,5
2010	74,3	80,4	74,5	80,6	74,6	80,7	73,3	79,7
2020	76,3	82,0	77,0	82,8	77,6	83,3	75,1	81,2
2030	78,4	83,7	79,5	85,1	80,5	86,0	76,8	82,8
2040	80,0	85,1	81,5	86,8	82,8	88,0	78,6	84,4
2050	81,6	86,4	83,5	88,4	85,1	90,0	80,3	86,0
2065	84,1	88,5	86,5	91,0	88,5	93,0	-	-

Zdroj: ČSÚ

Vývoj věkové struktury

V současné době se věkové složení obyvatel v ČR vyznačuje relativně nízkým počtem dětí, silným zastoupením ekonomicky aktivních osob a ne příliš vysokým počtem osob ve vyšším věku. V budoucím vývoji se ale předpokládá růst osob ve vyšším věku a tzv. demografické stárnutí obyvatelstva. Hlavní příčinou stárnutí obyvatel je zvyšující se naděje na dožití a pokles porodnosti a míry úmrtí. K poklesu počtu dětí vedla nízká úroveň porodnosti po roce 1993, kdy se úhrnná plodnost snižovala až do roku 2000, od kterého pak pomalu začínala stoupat. Podle Projekce 2013 podíl dětí nikdy nedosáhne úrovně, která byla na počátku století (16%). Vývoj podílu dětí bude odrážet vlny zvýšené porodnosti. Zvýšená porodnost z minulých let se projeví v růstu podílu dětí do 15 let v populaci až do roku 2019, kdy bude 15,4%. Poté dojde k poklesu na 12,1%.⁴³

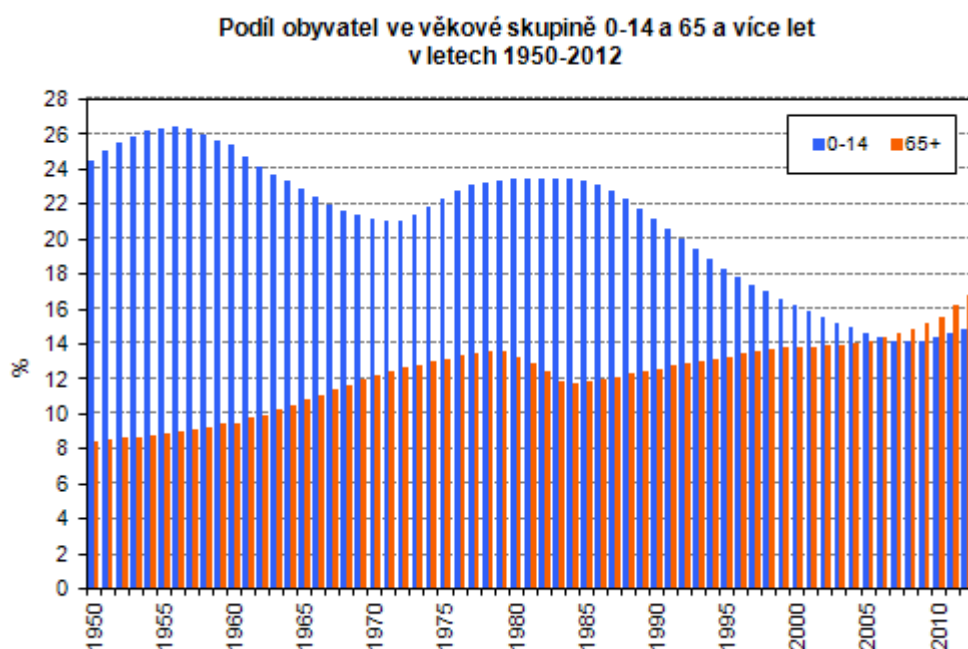
Tabulka č. 8 *Věkové složení populace (střední varianta)*

	2011	2021	2031	2041	2051	2061	2071	2081	2091	2101
Počet obyvatel v tis. ve věku:										
0-14 let	1 522	1 613	1 332	1 231	1 262	1 144	1 061	1 055	996	937
15-64 let	7 328	6 710	6 525	5 990	5 342	5 029	4 902	4 545	4 359	4 248
65+ let	1 637	2 205	2 516	2 876	3 174	3 163	2 818	2 708	2 610	2 499

Zdroj: ČSÚ

⁴³ Projekce 2013

Graf č. 6 Podíl obyvatel ve věkové skupině 0-14 a 65 a více let v letech 1950-212

Zdroj: ČSÚ

(http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/podil_obyvatel_ve_vekove_skupine_0_14_a_65_a_vice LET_v letech_1950_2012)

Rozdílný vývoj věkových skupin povede k výrazným změnám v jejich relacích. Věková skladba obyvatel je také dobře zachycena ve věkových pyramidách.

Poměr velikosti skupin 65+ a dětí ve věku do 15 udává index stáří. Podle projekce by se již situace, kdy věková skupina 65+ početně převyšuje skupinu dětí do 15 let, neměla změnit. V současnosti je index stáří 113 důchodců na 100 dětí, v budoucnu by se podle ČSÚ měl zvýšit na 150 důchodců na 100 dětí a druhou polovinu tohoto století by měl být okolo 250 důchodců na 100 dětí.

Jako další charakteristika se používá index ekonomického zatížení, což je porovnání osob v aktivním a neaktivním věku. Obvykle se používá aktivní věk 15-65 let, ale vzhledem k prodlužující se délce studia by bylo vhodnější užít vymezení 20-65 let. Čím menší je výsledná hodnota indexu, tím příznivější je poměr aktivních a neaktivních obyvatel. Tento index se ale podle Projekce 2013 bude nadále zvyšovat a to až k hodnotě 100 mezi lety 2035-2060, a nastane tak početní vyrovnání obou skupin. Počet osob s nárokem na starobní důchod se sníží posunem věku odchodu do důchodu. Největší nárůst by měl nastat podle ČSÚ na počátku padesátých let, kdy by měl počet osob s nárokem na starobní důchod dosáhnout až 2,8 mil., což je o půl milionu více, než v současné době.⁴⁴

⁴⁴ Projekce 2013

4. Cíle a výsledky důchodové reformy

4.1. Cíle důchodové reformy

Hlavním cílem důchodové reformy bylo připravit dlouhodobě finančně udržitelný systém, který by měl zajistit příjmy ve stáří, invaliditě a při ztrátě živitele. Finanční udržitelnost lze řešit několika způsoby: snižováním průměrné výše důchodů, zvyšováním důchodového věku, zvyšování míry individuálních úspor nebo nalezením nových zdrojů financování. Každá z těchto možností má své nevýhody, a proto nelze zvolit jednu a spoléhat se pouze na ni. Nejrozumnějším řešením je zvolit jejich pokud možno nejlepší a nejefektivnější kombinaci. Při plánování reformy se vláda chtěla vyhnout zvyšování pojistného, které by mohlo vést k vyšší nezaměstnanosti a následným zvyšováním výdajů sociálního systému. Snaha byla vytvořit takový systém, který by motivoval i občany platící vyšší daně a pojistné. Nová soustava by měla umožnit lepší zhodnocení spoření na důchod a také lépe kombinovat solidární a kapitálové prvky spoření. Z toho vyplynuly i cíle, které by měly být zvoleny: dlouhodobá udržitelnost financování, rozložení rizik, zvýšení zásluhovosti a snížení vysokých mezigeneračních transferů.⁴⁵

Na začátku roku 2004 tedy vláda na jednání stanovila 4 hlavní cíle důchodové reformy, které měly být splněny.

Prvním cílem bylo chránit schopnost systému plnit sociální cíle, aby mohl i nadále poskytovat přiměřený příjem důchodcům a zajistit slušné životní podmínky ve stáří všem občanům.

Druhým bodem bylo zajištění finanční udržitelnosti systému, aby nebyla ohrožena udržitelnost veřejných financí při dopadu budoucího stárnutí obyvatelstva.

Třetí cíl, který vláda v Usnesení stanovila, bylo zlepšení schopnosti důchodového systému reagovat na potřeby společnosti a jednotlivců, pomoci k rovným příležitostem pro muže a ženy a také přizpůsobit důchodový systém potřebám jednotlivců.

Poslední bod měl za cíl zvýšit spořivost občanů, a to pomocí motivačních nástrojů a nových produktů, které měly vytvořit nové finanční zdroje důchodového systému.⁴⁶

⁴⁵ Důchodová reforma: Nejčastější dotazy. *Informační centrum vlády* [online]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: <http://icv.vlada.cz/cz/duchodova-reforma/nejcastejsi-dotazy/#x105669>

⁴⁶ Vláda ČR: *Usnesení vlády České republiky o Hlavních cílech důchodové reformy*, 4.2.2004, [online]. dostupné z: http://kormoran.odok.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/D7914BAAF68EA08FC12571B6006C47B5

4.2. Výsledky reformy

Vláda předpokládala, že dodatečný důchod, který dosáhne alespoň jedné čtvrtiny státního důchodu, získá minimálně 50% občanů do 30 let. Tím, že bude důchod zajištěn z více zdrojů, se chtěla vyhnout nižším příjmům důchodců v budoucnu.

Od 1.ledna 2013 se do druhého pilíře i přes velkou propagaci nahlásilo asi 84 tisíc občanů, což je mnohem méně, než bylo předpokládáno. Průměrný výnos fondů za rok 2013 byl pouze 1,8%. Investice do zavedení druhého pilíře se pohybovaly kolem sta milionů korun, a vzhledem k malé účasti i k nízkým výnosům tedy není jisté, zda se vůbec vrátí zpět.

Kvůli nízké účasti a vysokým odvodům z prvního pilíře⁴⁷ rozhodl kabinet Bohuslava Sobotky na zasedání 12. listopadu 2014, že druhý pilíř zruší. Termín ukončení byl stanoven na 1.ledna 2016.⁴⁸

K prvnímu lednu se přestanou do druhého pilíře platit příspěvky. Vladimír Bezděk vysvětlil⁴⁹, jak bude naloženo s prostředky vloženými do fondů. Občané budou mít dvě možnosti. Mohou je použít na osobní spotřebu, nebo převést do penzijního připojištění. Může ale podle něj dojít k problému vyplacení částky u účastníků, kteří si zvolili dynamický typ investování. Zde výše výnosu závisí na stavu finančních trhů, který nelze dopředu odhadnout. Mnozí lidé tak zrušením druhého pilíře prodělají.⁵⁰

⁴⁷ Podle ministryně práce a sociálních věcí Michaely Marksové bylo odvedeno 850 milionů korun za rok 2014.

⁴⁸ Vláda: Druhý penzijní pilíř končí (Lidové noviny). MPSV [online]. 2014 [cit. 2014-11-28]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/19649>

⁴⁹ Rozhovor pro ČT24, Hyde Park

⁵⁰ Rušení druhého pilíře: Budou-li trhy dole, můžou účastníci prodělat. Česká televize: ČT24 [online]. 2014 [cit. 2014-11-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/289977-ruseni-druheho-pilire-budou-li-trhy-dole-muzou-ucastnici-prodelat/>

5. Důchodové reformy vybraných zemí

5.1. Slovensko

Slovenský důchodový systém je tomu českému velice podobný, co se týče vývoje a změn. V této části práce se mu budeme tedy věnovat podrobněji než systémům ostatních vybraných zemí.

Důchodový systém na Slovensku byl až do roku 1993 stejný jako v České republice. První větší změna nastala v roce 1948, kdy byl zaveden systém národního pojištění, který zahrnoval nemocenské a důchodové pojištění. V lednu 1992 vešel v platnost zákon č. 582/1991 Sb. O organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, který umožňoval dobrovolné připojištění. Až do konce roku 2003 fungoval na Slovensku tradiční důchodový systém, který byl založen na průběžném financování.

Jednou z hlavních příčin nutných změn systému byl nepříznivý demografický vývoj obyvatelstva. Očekávaná průměrná délka života byla u žen 77 let a u mužů 69 let. Podle prognózy Infostatu se tento věk měl v budoucnu postupně zvyšovat. Podle střední varianty prognózy by se ženy měly v roce 2015 dožít v průměru 80,04 let a muži 72,4 let.⁵¹

Od 1. ledna 2004 byla tedy zahájena důchodová reforma. Jednou z nejdůležitějších částí reformy bylo zavedení nového příspěvkově definovaného systému důchodového spoření. Do té doby jednopilířový systém (PAYG) se změnil na třípilířový.

První pilíř je podobně jako v ČR povinný, průběžně financovaný a je základem celého systému. Tento pilíř má všem osobám poskytovat stejnou a státem garantovanou úroveň důchodů. Nově je uplatňována tzv. zásluhovost, výše důchodu závisí na skutečně odvedených příspěvcích ekonomicky aktivních obyvatel, které jsou hlavním zdrojem financování systému. Odvody směřují do Sociální pojišťovny, která je přerozděluje současným důchodcům. Pro výpočet důchodu se v průběžném systému používají tři parametry: mzdový bod¹, období důchodového pojištění a aktuální důchodová hodnota² (dané číslo, které se každý rok mění v závislosti na růstu mezd). Výslednou celkovou výši důchodu potom zjistíme jejich vzájemným vynásobením. Také byla nově stanovena věková hranice odchodu do důchodu, a to na 62 let pro ženy i pro muže. Nárok na starobní důchod má tedy jedinec, který dosáhne stanoveného důchodového věku a je pojištěn u Sociální pojišťovny alespoň 10 let.

Důchodové pojištění je tvořeno dvěma samostatnými podsystemy, které jsou spravovány Sociální pojišťovnou. Starobní pojištění, jako zabezpečení příjmu ve stáří a pro případ smrti, a

⁵¹ INFOSTAT. *Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050*. Bratislava, 2002, [online]. [cit. 2014-10-11]. Dostupné z: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognoza2050vdc2.pdf>

invalidní pojištění, jako pojištění pro případ snížení schopnosti vykonávat výdělečnou činnost v důsledku dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu pojištěnce a pro případ smrti. Starobní pojištění se ještě dělí na starobní důchod, předčasný starobní důchod, sirotčí důchod, vdovský a vdovecký důchod. Invalidní pojištění se dělí na invalidní důchod, vdovský a vdovecký důchod a sirotčí důchod.⁵²

Druhý pilíř představuje starobní důchodové spoření. Byl zaveden 1.ledna 2005 a jedná se o kapitalizační pilíř, který je příspěvkově definovaný. Je založen na fondovém financování a funguje na stejném principu jako druhý pilíř důchodového systému v ČR. Každý občan si spoří na svůj účet, kde se prostředky zhodnocují podle jím zvolené strategie investování. I přesto, že vstup do druhého pilíře je dobrovolný pro osoby mladší 35 let, po vstupu se spoření stává povinné a tvoří s prvním pilířem základní systém důchodového zabezpečení. Po vstupu do druhého pilíře se povinné odvody na důchodové pojištění rozdělí na dvě části. 14% zůstane v Sociální pojišťovně (první pilíř) a 4%³ jsou odvedena na osobní důchodový účet jednotlivce, který spravuje jím vybraná důchodová správcovská společnost (DSS). Pokud se někdo rozhodne pro spoření v druhém pilíři, bude pobírat důchod ze dvou zdrojů. Od ledna 2013 mají spořitelé možnost přispívat i vyšší (neomezenou) částku na důchodové spoření, ale daňově zvýhodněné budou jen do výšky 2% z 60-násobku průměrné měsíční mzdy.⁵³

Třetí pilíř, doplňkové důchodové spoření, je dobrovolný. V tomto pilíři spravují finanční prostředky účastníků doplňkové důchodové společnosti. Toto spoření má umožnit pojištěncům získat doplňkový důchodový příjem ve stáří. Vstup do třetího pilíře je pro osoby starší osmnácti let dobrovolný a pokud se tato osoba rozhodne pro doplňkové spoření, musí s DDS uzavřít účastnickou smlouvu. Pro zaměstnance, kteří vykonávají rizikovou práci, je vstup do třetího pilíře povinný. Zaměstnanec je povinný uzavřít účastnickou smlouvu a jeho zaměstnavatel je povinný do 30 dnů uzavřít zaměstnavatelskou smlouvu s DDS, kterou si zaměstnanec vybere. Za tyto jednotlivce potom platí příspěvky jejich zaměstnavatel. Účastník, který uzavřel smlouvu do 1.1.2014 si může odečíst z daňového základu příspěvku až 180 eur ročně. Z naspořených finančních prostředků jsou vypláceny tyto dávky: doživotní starobní důchod, výsluhový důchod, jednorázové vyrovnání a odstupné. Od 1.1.2014 je zavedena nová dávka- předčasný výběr- a může se vyplatit pouze jedenkrát za deset let. Na

⁵² MPSVR SR: *Dôchodkový systém* [online]. [cit. 2014-10-11]. Dostupné z: <http://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/dochodkovy-system/>

⁵³ Tamtéž

doplňkový starobní důchod má jedinec nárok, pokud spořil 10 let (nejméně 120 měsíčních příspěvků) a je starší 55 let.⁵⁴

Důchodová reforma na Slovensku proběhla ve třech fázích. V první fázi došlo k parametrickým úpravám současného průběžného systému. Jednalo se o změnu výpočtu dávky a změnu důchodového věku. Tato fáze proběhla postupně od 1.ledna 2004. Ve druhé fázi došlo ke kompletní změně důchodového systému zavedením nového soukromého pilíře a důchodový systém se tak stal třípilířový. Druhá fáze započala 1.ledna 2005. Ve třetí fázi, která probíhala od poloviny roku 2004, došlo k modernizaci stávajícího dobrovolného doplňkového pojištění.

Jedním z hlavních cílů důchodové reformy na Slovensku byla stejně jako v České republice reakce na demografický vývoj. Jelikož byl důchodový systém založen na solidaritě, bylo nutné zajistit, aby vyplácené důchody odpovídaly výši odvodů. Bez reformy by se musely výrazně snížit důchody, aby byl systém i nadále udržitelný. Dalším cílem byly spravedlivější důchody, kdy se do výsledku započítává celková odpracovaná doba a výše příjmu. Dále byla možnost získat vyšší důchod a to pomocí spoření na důchodových účtech.

Po spuštění této reformy byl o přestup do druhého pilíře až překvapivě velký zájem. Z 2 mil. pojištěnců vstoupilo do druhého pilíře téměř 1,5 mil. a většina zvolila rizikovější investiční strategii, která sice slibovala přinést vyšší výnosy, ale na druhé straně hrozila i vyšší ztráta. Po několika letech fungování tohoto systému ale přišla hospodářská krize, která měla největší dopad právě na rizikovější fondy. Zhodnocení se tak pohyboval jen okolo 1,2 procenta ročně. Hospodářská krize ale znamenala také vyšší schodek státního rozpočtu, neboť v prvním pilíři kvůli masivnímu přesunu pojištěnců do druhého pilíře, začínaly chybět potřebné prostředky na vyplácení důchodů. Tehdejší premiér Robert Fico se snažil druhý pilíř oslabit a posílit pozici Sociální pojišťovny. Během léta 2013 bylo odhlasováno snížení odvodu do druhého pilíře na 4 % a došlo také k otevření systému, kdy mohli účastníci systém opustit. I přes tyto změny nedošlo k žádnému masivnímu odchodu pojištěnců, celkem se jich do prvního pilíře vrátilo asi na 300 tisíc.⁵⁵

⁵⁴ MPSVR SR: *Dôchodkový systém* [online].

⁵⁵ TŮMA, Ondřej. Druhý pilíř startuje. Jak se mu vede u sousedů?. *E15.cz* [online]. 2013 [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/domaci/ekonomika/druhy-pilir-startuje-jak-se-mu-vede-u-sousedu-944011>

5.2. Maďarsko

Maďarsko bylo jednou z prvních zemí, která se odhodlala k reformě důchodového systému. Stejně jako Česká republika a Slovensko bylo hlavním důvodem pro změnu systému stárnutí obyvatelstva a s tím související neudržitelnost stávajícího systému.

Původně se vyplácely pouze starobní důchody, postupně se ale vyplácené dávky rozšířily o invalidní a pozůstalostní důchody. V devadesátých letech činily výdaje na důchody okolo 8% HDP, v roce 2004 až 10% HDP. Důchodový věk byl stanoven na 60 let pro muže a 55 pro ženy. Poté docházelo k postupnému navyšování důchodového věku na 62 let pro ženy i pro muže a to postupným přechodem o jeden rok za dva roky. Této hranice bylo dosaženo v roce 2000 u mužů a v 2009 u žen. Zvyšování důchodového věku probíhá i nadále, aby v roce 2022 byl pro ženy i pro muže 65 let.⁵⁶

Na přípravě reformy se pracovalo už od roku 1996, v platnost vešel 1.ledna 1998. Důchodový systém je tvořen stejně jako v ČR i na Slovensku třemi pilíři.

První pilíř je povinný, průběžně financovaný. Pokud se jedinec rozhodl zůstat v prvním pilíři, odváděl 33,5% z hrubé mzdy (24% odváděl zaměstnavatel, 9,5% zaměstnanec). Pokud se rozhodl pro vstup do druhého pilíře, odvod se snížil o 8 %.

Druhý pilíř je tvořený kapitálovými fondy, do kterých je odváděno 8% z hrubé mzdy. Výhodou těchto prostředků je, že je lze v případě úmrtí zdědit. Vstup do druhého pilíře je dobrovolný, na uvážení každého jedince. Povinný byl pouze pro osoby, které nastoupily do svého prvního zaměstnání od 1998.

Třetí pilíř obsahuje dobrovolné důchodové spoření.

Reforma byla nastavená tak, aby motivovala pro přechod do druhého pilíře hlavně občany mladší 40 let. V prvním roce využilo možnost opt-outu téměř 1,3 milionu obyvatel. Do roku 2010 se tento počet vyšplhal až na 3 miliony, přičemž dvě třetiny vstoupily dobrovolně, jedna třetina byla tvořena novými účastníky pracovního trhu. Do druhého pilíře tak vstoupilo mnohem více lidí, než bylo předpokládáno. Takový masivní úbytek způsobil velký pokles příjmů v prvním pilíři a deficit systému, čemuž napomohla i hospodářská krize, která Maďarsko v roce 2008 postihla. V roce 2010 proto došlo k velmi radikální změně systému. Premiér Viktor Orbán se rozhodl pro radikální kroky, které vedly ke zrušení druhého pilíře a záchranu prvního pilíře. Lidé se mohli rozhodnout, zda chtějí v druhém pilíři zůstat, či chtějí

⁵⁶ KOPULETÝ, Martin. *Důchodový systém - polská a maďarská reforma v kontextu českého ekonomického systému*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova Univerzita

vystoupit. Pokud vystoupí, dostanou se do situace, jako by ve druhém pilíři nebyli, ale zůstane jim alespoň plný důchod z prvního pilíře. Ti, co se rozhodnou zůstat, ztratí nárok na důchod vyplácený z prvního pilíře. Po těchto opatřeních se k prvnímu pilíři vrátilo téměř 97% účastníků.⁵⁷

5.3. Polsko

V Polsku fungoval až do konce roku 1998 systém na jednom pilíři, průběžně financovaném. Systém byl nastaven ale takovým způsobem, že mnoho občanů bylo motivováno odcházet do předčasného důchodu, aby tak vyřešili nezaměstnanost. Tím se zvyšovaly výdaje na důchody a systém musel být dotován ze státního rozpočtu.

V lednu 1999 byla spuštěna reforma, která zavedla do systému druhý pilíř. Cílem bylo vytvořit finančně stabilní systém, který musí zaručit co nejvyšší životní úroveň.

Lidé se mohli rozhodnout, zda vyvedou část povinných odvodů do soukromých otevřených fondů, které spravovaly správcovské společnosti. Nejprve mohli spravovat pouze jeden fond, od roku 2005 už to byli dva. Jeden konzervativní a druhý rizikovější. Vstup do druhého pilíře byl dobrovolný, pro osoby mladší třicet let k roku 1999 byl ale povinný. Fondy zabezpečují starobní důchody a je stanovena minimální garantovaná penze. Zaměstnavatel i zaměstnanec odvádí povinné příspěvky ve výši 9,76% z hrubé mzdy. Při vstupu do druhého pilíře je umožněn opt-out ve výši 7,3% z částky placené zaměstnancem. Kvůli vysokým administrativním nákladům spojených se správou účtů se příspěvek do druhého pilíře snížil na 2,8%. Třetí pilíř obsahuje dobrovolné spoření formou zaměstnaneckých penzijních plánů. Spravují ho také penzijní fondy. Funguje na podobném principu jako penzijní připojištění v Česku.⁵⁸

Polský premiér Donald Tusk přišel v roce 2013 s vládním programem nazvaným *Polsko po krizi*, ve kterém mimo jiné zveřejnil svůj plán na změnu důchodové reformy. Z penzijních fondů chtěl vzít státní dluhopisy a přesunout je do prvního pilíře. Protože penzijní fondy garantovaly nezáporný zisk, státních dluhopisů musely nakoupit velké množství. Tvoří více než polovinu aktiv fondů. Převedením státních dluhopisů plánuje Tusk snížit státní dluh⁵⁹ o sedm procent.⁶⁰

⁵⁷ TŮMA, Ondřej. Druhý pilíř startuje. Jak se mu vede u sousedů?. E15.cz [online]. 2013

⁵⁸ KOPULETÝ, M. *Důchodový systém - polská a maďarská reforma v kontextu českého ekonomického systému*.

⁵⁹ Státní dluh dosáhl 55,6% a podle dluhové brzdy nesmí překročit 60%)

⁶⁰ PALATA, L. Po Budapešti a Bratislavě couvá z penzijní reformy Varšava. Penize.cz [online].

5.4. Rakousko

Penzijní systém Rakouska stojí stejně jako ve výše uvedených státech na třech pilířích. První pilíř je povinný, průběžný. Odvody se liší pro jednotlivé skupiny. Zaměstnanci odvádí 10,25%, OSVČ 16-20% v závislosti na profesi a zaměstnavatel 12,55% mzdových nákladů. O důchod si musí občané Rakouska požádat sami, není jim automaticky přiznán. K podmínkám získání nároku na důchod patří dosažení důchodového věku a získání potřebné doby pojištění. Věk odchodu do důchodu je stanoven na 65 let pro muže a 60 let pro ženy. Do roku 2033 je ale plánováno jejich sjednocení na 65 let. Minimální doba pojištění je 180 měsíců v posledních 30 letech nebo 180 měsíců placení příspěvků. Sazba pojištění je 22,8% hrubé mzdy, 10,25% platí zaměstnanec, 12,55% odvádí zaměstnavatel.

Rakušané mají možnost odejít do předčasného důchodu tři roky před dosažením důchodového věku. Muži mohou odejít do předčasného důchodu v 62 letech, ženy v 57 letech. Pracující občané jsou motivováni k pozdějšímu odchodu do důchodu. Pokud se jedinec rozhodne pro předčasný odchod do důchodu, jsou mu dávky zkráceny o 4,2% za rok. Pokud však odejde do důchodu ve věku 65 až 68 let, zvýší se jeho penze o 4,2% ročně.

Druhý pilíř tvoří zaměstnanecké fondy. V současnosti funguje 15 zaměstnaneckých a 6 vzájemných penzijních fondů. Zaměstnavatelé do nich odvádí 1,53% ze mzdy zaměstnance.

Třetí pilíř obsahuje soukromé penzijní připojištění, které je využíváno spíše lidmi s vyššími příjmy.

V Rakousku proběhly tři reformy, které učinily zásadní změny v důchodovém systému. První proběhla v roce 2000 a byla zaměřena na efektivní věk odchodu do důchodu. Ten byl stanoven na 65 let pro muže a 60 let pro ženy. Reforma v roce 2002 se zaměřovala na dlouhodobou udržitelnost systému. Byl zvýšen věk pro odchod do předčasného důchodu, zavedeno krácení při předčasném odchodu a navýšení při pozdějším odchodu do důchodu. Třetí reforma byla přijata 2003 a v platnost vstoupila 2004. Bylo zvýšeno rozhodné období pro výpočet základu, a to na 40 let. Dále bylo navýšeno krácení penzí při předčasném odchodu do penze.⁶¹

⁶¹KAŇOVÁ, Elena. *Paralely vývoje českého a rakouského důchodového systému od roku 1918*. Brno, 2011. Diplomová práce. Masarykova univerzita.

Závěr

Na začátku bakalářské práce je stručně charakterizován důchodový systém v jeho možných podobách. Je zde vysvětlen princip fungování průběžného a fondového financování penzijního systému a uvedeny rozdíly mezi nimi. V části, která se zabývá vývojem důchodového systému v České republice, jsou postupně nastíněny problémy, se kterými se důchodový systém potýkal v minulosti, a které jej provází i v současnosti. Od roku 1993, kdy nabyl účinnosti zákon o pojistném, byl zaveden systém průběžného financování a upravil tak do té doby značně nepřehledný systém přerozdělování. Pojistné ale stále zůstávalo příjmem státního rozpočtu, bylo jen další daní. K oddělení došlo až po třech letech. Systém založen na průběžném financování fungoval v České republice dlouhé roky, ale s přibývajícím počtem občanů v důchodovém věku bylo jisté, že nebude dlouhodobě udržitelný. Se snižujícím se počtem ekonomicky aktivních obyvatel se zvyšoval i schodek důchodového pojištění. Mezi lety 2011 a 2012 vzrostl téměř o 10 mld. Kč a bylo tedy nutné uvažovat o změně. Důchody z průběžného pilíře činí 9% z HDP a bez zavedení druhého pilíře by se mohly dostat až na 12% HDP.

Reforma systému může být provedena dvěma způsoby, parametrickými úpravami nebo změnou financování. V ČR byl v rámci malé a velké reformy upraven systém oběma způsoby. V rámci malé důchodové reformy došlo ke změně parametrů, ale nešlo o zásadní reformu. Jejím hlavním výsledkem bylo postupné zvyšování věku odchodu do důchodu. To mělo vést k větší stabilizaci počtu penzistů a pracujících. Zásadní změny přinesla až velká důchodová reforma, která proběhla začátkem roku 2013. Ta zavedla druhý pilíř, který je založen na důchodovém spoření u penzijních společnostech. Jedinec si do něj tak může odvést část povinných odvodů z prvního pilíře. I přes masivní propagaci druhého pilíře do něj nevstoupilo tolik občanů, jak si vláda plánovala. Účastníků byl jen zlomek toho, co očekávala. Důvodů může být několik. Čeští občané jsou zpravidla nedůvěřiví k novým věcem a po zkušenostech s druhým pilířem u sousedních států nechtěli riskovat. Jedná se většinou o starší občany, neboť nejvíce účastníků druhého pilíře bylo kolem třiceti let.

V další části práce jsou porovnány varianty reformy jednotlivých politických stran. Není snadné určit, která varianta je nejlepší, protože každá má své klady a zápory. Nejlepší možností by byly vyšší důchody s nízkou sazbou pojistného a nižším věkem odchodu do důchodu. Taková varianta ale bohužel není možná, penzijní systém by byl neudržitelný. Téměř každá varianta vede ke snížení výdajů na důchody. K největšímu poklesu výdajů vede varianta s rovným důchodem.

V poslední části jsem se zabývala faktory, které mají vliv na vývoj důchodového systému, a při nastavování systému by se měly brát v úvahu. Nejdůležitějším faktorem je demografický vývoj, který se musí respektovat zejména z dlouhodobého hlediska. V této části jsem vycházela z projekce Českého statistického úřadu, jejímž cílem je ukázat směr vývoje jednotlivých ukazatelů, mezi něž patří plodnost, střední délka života, úmrtnost. Podle poslední projekce je vývoj plodnosti méně optimistický než z předchozí. I přesto, že od konce devadesátých let se počet dětí na matku zvýšil, v budoucnu se očekává pokles. Důležitým ukazatelem je střední délka života. Ta se podle údajů z ČSÚ stále zvyšuje. Za posledních deset let se naděje na dožití zvýšila u mužů i u žen zhruba o 2,5 roku. Společně s poklesem porodnosti a míry úmrtí se v budoucnu očekává stárnutí obyvatelstva.

Se stárnutím obyvatelstva mají problémy i okolní státy a proto jsem se na konci práce věnovala reformám ve vybraných zemích. Ve Slovensku, kde reforma důchodového systému proběhla v roce 2005, se také vytvořil druhý pilíř, do kterého si občané mohli spořit. Byl o něj až překvapivě velký zájem a většina účastníků si zvolila rizikovější financování. Po hospodářské krizi, kdy chyběly prostředky na vyplácení důchodů z prvního pilíře, došlo k otevření pilíře a upravení podmínek. To vyvolalo velký návrat k prvnímu pilíři. Podobnou situaci zažilo Maďarsko.

V České republice se druhému pilíři také moc nedaří. I přes malou účast dochází k velkým odvodům z prvního pilíře, což se v budoucnu může projevit na výši důchodů vyplacených právě z prvního pilíře. A kvůli malé účasti je patrné, že investice vložené do vytvoření druhého pilíře nemusí být navráceny. Z těchto důvodů bylo rozhodnuto, že se druhý pilíř do dvou let zruší. Jakým způsobem se tak stane, není ještě zcela jisté. Může se zrušit úplně (vložené příspěvky se převedou do prvního pilíře) nebo se může spojit se třetím pilířem. Jisté je to, že se Česká republika může zařadit mezi státy, jimž se reformování důchodového systému nezdařilo podle plánů.

Seznam zdrojů

Literatura

- KAŇOVÁ, Elena. *Paralely vývoje českého a rakouského důchodového systému od roku 1918*. Brno, 2011. Diplomová práce. Masarykova univerzita.
- KOPULETÝ, Martin. *Důchodový systém - polská a maďarská reforma v kontextu českého ekonomického systému*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova Univerzita
- KREBS, Vojtěch a kol.: *Sociální politika*, 4. vydání, Praha, ASPI, a. s. 2007, 502 str., ISBN 978-80-7357-276-1
- VOSTATEK, Jaroslav. *Česká důchodová reforma: co dál*. Vysoká škola finanční a správní, Praha, 2012

Elektronické zdroje

- BEZDĚK, Vladimír: *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy)*, I.díl, VP č.25, Praha, 2000, [online]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/en/research/research_publications/mp_wp/download/vp2500.pdf
- Česká televize: ČT24. *Rušení druhého pilíře: Budou-li trhy dole, můžou účastníci prodělat*. [online]. 2014 [cit. 2014-11-28].
- Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/289977-ruseni-druheho-pilire-budou-li-trhy-dole-muzou-ucastnici-prodelat/>
- České reformy. *Bezděkova komise (2004-2005)* [online]. 2011 [cit. 2014-05-30]. Dostupné z: <http://www.ceskereformy.cz/bezdekova-komise-2004-2005/>
- České reformy. *Kritéria hodnocení variant důchodové reformy* [online]. 2011 [cit. 2014-06-05]. Dostupné z: <http://www.ceskereformy.cz/kriteria-hodnoceni-variant- duchodove-reformy/>
- České reformy. *Varianta ODS- rovný důchod* [online]. 2011 [cit. 2014-06-05]. Dostupné z: <http://www.ceskereformy.cz/varianta-ods-undefined-rovny-duchod/>
- ČSÚ. *Projekce 2013*. 2013. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/\\$File/402013u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/A6003061EE/$File/402013u.pdf)
- DůchodováReforma.cz. *I.pilíř* [online]. [cit. 2014-05-03]. Dostupné z: <http://www.duchodovareforma.cz/penzijni-pripojisteni/neudrzitelny-i-pilir-ceskeho-duchodoveho-systemu/>
- DůchodováReforma.cz. *Pilíře českého důchodového systému* [online]. [cit. 2014-05-05]. Dostupné z: <http://www.duchodovareforma.cz/duchodovy-system/>

E15/ Zprávy. *Vladimír Bezděk: Penzijní reforma bude, až na ní politici přestanou svírat body* [online]. 2010 [cit. 2014-06-04]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/domaci/politika/vladimir-bezdek-penzijni-reforma-bude-az-na-ni-politici-prestanou-sbirat-body>

Informační centrum vlády. *Důchodová reforma: Nejčastější dotazy*. [online]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: <http://icv.vlada.cz/cz/duchodova-reforma/nejcastejsi-dotazy/#x105669>

INFOSTAT. *Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050*. Bratislava, 2002, [online]. [cit. 2014-10-11]. Dostupné z: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognoza2050vdc2.pdf>

MPSV. *Důchodové pojištění* [online]. [cit. 2014-05-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/3>

MPSV. *Důchodová reforma startuje* [online]. [cit. 2014-05-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/13922>

MPSV. *Varianty politických stran* [online]. 2006 [cit. 2014-05-30]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2231>

MPSV . *Vláda: Druhý penzijní pilíř končí (Lidové noviny)*. [online]. 2014 [cit. 2014-11-28]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/19649>

MPSVR SR. *Dôchodkový systém* [online]. [cit. 2014-10-11]. Dostupné z: <http://www.employment.gov.sk/sk/socialne-poistenie-dochodkovy-system/dochodkovy-system/>

PALATA, L. *Po Budapešti a Bratislavě couvá z penzijní reformy Varšava.*, *Penize.cz*, 2013, [online]. [cit. 2014-11-20].

Dostupné z: <http://www.penize.cz/zajisteni-na-duchod/260137-po-budapesti-a-bratislave-couva-z-penzijni-reformy-varsava>

TŮMA, Ondřej. *Druhý pilíř startuje. Jak se mu vede u sousedů?*. *E15.cz* [online]. 2013 [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: <http://zpravy.e15.cz/domaci/ekonomika/druhy-pilir-startuje-jak-se-mu-vede-u-sousedu-944011>

Vláda ČR: *Usnesení vlády České republiky o Hlavních cílech důchodové reformy*, 4.2.2004, dostupné z: http://kormoran.odok.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/D7914BAAF68EA08FC12571B6006C47B5

Závěrečná zpráva. VÝKONNÝ TÝM. [online]. 2005 [cit. 2014-06-06]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf

Seznam použitých tabulek a grafů

Tabulka č. 1 *Příjmy a výdaje na dávky důchodového pojištění k 31.12 (mld. Kč)*

Tabulka č. 2 *Přehled zvýšení důchodů*

Tabulka č. 3 *Vývoj podílů výdajů na důchody k HDP*

Tabulka č. 4 *Základní parametry projekce 2013*

Tabulka č. 5 *Úhrnná plodnost podle Projekce 2003 a 2009*

Tabulka č. 6 *Úhrnná plodnost podle Projekce 2013*

Tabulka č. 7 *Naděje na dožití při narození podle Projekce 2003 a 2009*

Tabulka č. 8 *Věkové složení populace (střední varianta)*

Graf č. 1 *Podíl důchodu na mzdě*

Graf č. 2 *Vývoj průměrného důchodu a průměrné mzdy*

Graf č. 3 *Výdaje státního systému na důchody*

Graf č. 4 *Úhrnná plodnost 1950-2012*

Graf č. 5 *Střední délka života 1993-2012*

Graf č. 6 *Podíl obyvatel ve věkové skupině 0-14 a 65 a více let v letech 1950-2012*